ESTUDIS

MANUEL MAS i ESTELA
Mataró a l'inici del segle XXI

ENRIC SUBIÑÀ i COLL
Notes sobre l'agricultura de Mataró a l'època moderna. Visions dels contemporanis

JOAQUIM LLOVET
L'ascens social dels Boter: de sastres a Mataró a comerciants a Madrid i a benefactors de Santa Maria de Mataró

MANEL SALICRÚ i PUIG
Notícia d'unes intervencions de Josep Puig i Cadafalch a Santa Maria i a les Caputxines

DOCUMENTACIÓ

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/71

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2001

FULLS/71

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2001

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

MATARÓ A L'INICI DEL SEGLE XXI
Manuel Mas i Estela 6

NOTES SOBRE L'AGRICULTURA DE MATARÓ A L'ÈPOCA MODERNA. VISIONS DELS CONTEMPORANIS
Enric Subiñà i Coll 14

L'ASCENS SOCIAL DELS BOTER: DE SASTRES A MATARÓ A COMERCIANTS A MADRID I A BENEFACTORS DE SANTA MARIA DE MATARÓ
Joaquim Llovet 24

NOTÍCIA D'UNES INTERVENCIONS DE JOSEP PUIG I CADAFALCH A SANTA MARIA I A LES CAPUTXINES
Manel Salicrú i Puig 37

- **DOCUMENTACIÓ** 44
- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 45

Portada: Escut de Catalunya dissenyat per Josep Puig i Cadafalch. Saló de Sessions. Casa de la Ciutat de Mataró.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració del Patronat Municipal de Cultura MATARÓ

EDITORIAL

LA RESTAURACIÓ DE SANTA MARIA

El passat mes de setembre es van iniciar les obres de restauració de la capella del Sagrament de la Basílica de Santa Maria.

Les obres de la capella del Sagrament corresponen a la segona fase de les deu en què s'ha dividit la totalitat dels treballs de restauració de la Basílica. La primera fase, la renovació de les teulades de les capelles de la Puríssima i de Sant Desideri, que incloïa també el nou acabat d'una part de les façanes de l'Hort del Rector, va fer-se durant l'any passat i es va acabar ara fa un any, a l'octubre del 2000. És previst que la restauració de la capella del Sagrament finalitzi el juny de l'any vinent.

Tot i que la part més important del conjunt de Santa Maria és barroca, construïda bàsicament durant els segles XVII i XVIII, engloba actuacions anteriors, poques, i posteriors, entre les quals destaca la capella del Sagrament, construïda a partir de 1884 i enllestida totalment el 1904. Va projectar-la l'arquitecte mataroní Emili Cabanyes a la manera modernista de l'època. La seva restauració integral la retornarà al seu estat inicial i permetrà de desenvolupar de manera correcta el seu ús religiós i litúrgic, en funció del qual va ésser construïda. Però, a la vegada, la seva categoria arquitectònica la convertirà en un dels espais emblemàtics del modernisme mataroní.

Cal esperar que, ben aviat, puguin iniciar-se els treballs corresponents a les altres fases d'actuació que, seguint l'ordre establert al pla director de les obres, serien l'estudi arqueològic del subsòl i la renovació total de les instal·lacions de la Basílica.

ACTUALITAT

ANY PUIG I CADAFALCH

Dins dels actes commemoratius de l'ANY PUIG I CADAFALCH, a l'estatge del Museu Arxiu, el dia 27 d'aquest mes d'octubre, s'inaugurarà l'exposició «L'obra de Puig i Cadafalch a Mataró i Argentona. Fotografies de Ramon Manent».

Com a complement, s'exposarà documentació diversa relacionada amb Puig i Cadafalch i, en especial, el seu registre de baptisme i el projecte de reforç de la part posterior de la nau de la basílica de Santa Maria.

Igualment, el Museu Arxiu ha previst per al proper 14 de desembre la «Taula rodona sobre el Modernisme a Mataró». Hi intervindran Joaquim Llovet, historiador, Santiago Estrany i Castany, doctor en Belles Arts, i Agàpit Borràs i Plana, arquitecte. Actuarà de moderador Manel Salicrú i Puig, director del Museu Arxiu.

ACTE D'HOMENATGE A JOSEP M. PONS GURI, D'ARENYS DE MAR

Organitzat pel Centre d'Estudis Selvatans, amb el suport de l'Ajuntament de Santa Coloma de Farners i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el dissabte 21 d'abril proppassat, al vespre, se celebrà a la sala d'actes de l'institut d'ensenyament secundari de Santa Coloma de Farners, la presentació dels dos volums editats pel Centre d'Estudis Selvatans, *Quaderns de la Selva*, 12 i 13, «Estudis en honor de Josep M. Pons i Guri», el conegut advocat i historiador d'Arenys de Mar.

A l'acte, que es veié molt concorregut, hi prengueren la paraula diverses personalitats locals, enaltint la figura de Josep M. Pons Guri i posant de relleu la vasta obra d'investigació i de publicació històriques realitzada en l'espai de la seva llarga vida, ensems la seva dedicació a la comarca de la Selva. L'homenatjat ho va agrair molt afablement i es referí, amb la seva habitual subtilesa, a diversos fets tocant els camps que amb tanta competència ha conreat.

Va cloure l'acte el Cor de Cambra Sota Palau de Blanes, que interpretà diverses peces de música barroca i hispànica.

L'equip redactor de *Fulls del Museu Arxiu*, s'honora a adherir-se a l'homenatge tributat a Josep M. Pons Guri, ben merescut, per la seva meritòria tasca duta a terme en els dominis de la història, el dret, la paleografia, la nàutica.

Igualment hem de fer constar que al *Quaderns de la Selva /13* hi han contribuït, entre d'altres, els nostres col·laboradors Joaquim Llovet, amb el treball «Els inicis de l'Escola de Navegació i Pilotatge de Mataró (s. XVIII)», i Roser Salicrú i Manuel Salicrú amb «Notes sobre uns pergamins del segle XVI, referents a Arenys, conservats a Mataró». També Rosa Almuzara, directora de l'Arxiu Històric Comarcal de Mataró, amb «Fons documentals d'escoles nàutiques a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona».

MANUEL CLARIANA I REGÀS, PROFESSOR DE CATALÀ, HOMENATJAT PER ÒMNIUM CULTURAL

Dins la política adoptada per la delegació local d'Òmnium Cultural d'homenatjar cada any una persona o institució que hagi destacat en el camp de la cultura o s'hagi aplicat en el de la lingüística catalana, enguany es va fer creditor d'aquest guardó el nostre amic Manuel Clariana i Regàs, per la seva esforçada tasca realitzada dins l'àrea de l'ensenyament de la llengua catalana, i molt especialment en els temps difícils de la postguerra.

Manuel Clariana i Regàs.

L'acte, celebrat el 7 de maig proppassat, va congregar un nombrós públic que omplia de gom a gom el local d'Òmnium. Feta la presentació pel president de l'entitat, Toni Civit, hi parlaren els escriptors Josep Puig i Pla i Josep Fradera, ponderant la bona tasca efectuada per l'homenatjat a la nostra ciutat. També s'hi afegí Núria Pera, del Centre de Normalització Lingüística de Mataró. Va cloure l'acte el director del Patronat Municipal de Cultura, Ramon Ramis, que portava la representació del president del Patronat, Remigi Herrero.

Per la nostra part, felicitem molt cordialment Manuel Clariana, tant pel merescut homenatge de què ha estat objecte, com pel fet d'haver complert enguany els 90 anys d'edat en plena lucidesa intel·lectual.

EXPOSICIÓ «MATARÓ AGRÍCOLA»

Enric Subiñà i Coll explica el contingut de l'exposició el dia de la inauguració.

Fotografia Miquel Sala i Girbal, MASMM.

Coincidint amb la commemoració del «Dia Internacional del Museu», el dissabte dia 12 de maig, a l'estatge del Museu Arxiu, s'inaugurà l'exposició «Mataró agrícola. Eines, objectes i fotografies».

L'exposició tenia com a objecte descriure, i també explicar, la importància que havia tingut l'agricultura al terme de Mataró en el temps passat.

Les fotografies feien referència a les masies, als conreus d'hortalisses i de blat, a la vinya i la verema, a la vida familiar... I els objectes definien les tècniques i una forma de fer i de viure, avui ja inexistent.

L'exposició, dissenyada i muntada per Enric Subiñà i Coll, restà oberta fins al dia 21 de juliol proppassat.

DIA INTERNACIONAL DEL MUSEU

Com és habitual, el passat dia 18 de maig el Museu Arxiu de Santa Maria commemorà el «Dia Internacional del Museu», amb jornada de portes obertes i visita comentada al migdia i a la tarda.

Coincidint amb la diada, es valorà especialment una joia del museu, la mareededéu gòtica d'alabastre, segle XV, que probablement havia presidit el retaule de l'altar major de l'església gòtica de Santa Maria.

Al vespre, en un acte commemoratiu organitzat conjuntament pels dos museus de la ciutat, el Museu de Mataró i el Museu Arxiu de Santa Maria, a l'estatge del Museu Arxiu, Enric Subiñà i Coll, llicenciat en història i membre de l'Equip del Museu Arxiu pronuncià la conferència «Notes sobre l'agricultura de Mataró a l'època moderna». L'acte fou presidit pel senyor Sergi Bonamusa, regidor de l'Ajuntament de Mataró.

Dia Internacional del Museu. Acte commemoratiu. Presidència de l'acte. A l'esquerra, Enric Subiñà i Coll. Fotografia Miquel Sala i Girbal, MASMM.

Públic assistent a l'acte. Fotografia Miquel Sala i Girbal, MASMM.

XVIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la *XVIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*, prevista per al dissabte dia 24 de novembre de 2001.

Per això convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació, perquè puguin presentar comunicacions escrites.

Les comunicacions podran tenir una extensió màxima de vint fulls DIN A-4, a doble espai (30 línies x 70 espais). Hauran d'anar necessàriament acompanyades d'un resum que no podrà excedir les tres pàgines, i que serà el text que es permetrà llegir el dia de la sessió. Seria molt convenient adjuntar, a més, suport informàtic (disquet 3.5 ps).

En l'acte de la sessió es llegiran els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col·loqui. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material àudio-visual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 10 de novembre de 2001. Podran ser trameses per correu (MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c/ Beata Maria, núm. 3, 08301 Mataró) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (dissabtes d'11 a 2 i de 6 a 9).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà el conjunt de les comunicacions.

OBRES DE RESTAURACIÓ DE LA CAPELLA DEL SAGRAMENT DE LA BASÍLICA DE SANTA MARIA

El passat 3 de setembre s'iniciaren els treballs, que consisteixen bàsicament en la restauració integral de la capella i, més concretament, en el reforç estructural de les voltes, el condicionament i estucat de les parets exteriors, la renovació total de la instal·lació elèctrica, la introducció d'un nou sistema de calefacció i de refrigeració, i la restauració de l'interior, incloent la pintura mural, la pintura sobre tela, la fusteria, les imatges i el mobiliari. És previst que els treballs s'acabin a finals del mes de juny de l'any 2002.

La capella, obra de l'arquitecte mataroní Emili Cabanyes, d'estil modernista, va quedar enllestida l'any 1889, i va rebre comentaris molt elogiosos de Josep Puig i Cadafalch, quan encara era estudiant. Després, Cabanyes i Puig i Cadafalch col·laboraren en diversos treballs. Per això és motiu de satisfacció que les obres de restauració es comencin dins l'ANY PUIG i CADAFALCH que commemorem tot l'any 2001.

El projecte ha estat redactat per Agàpit Borràs i Plana i Mariona Gallifa i Rosanas, arquitectes, i Manel Salicrú i Puig, arquitecte tècnic, professionals que també tenen al seu càrrec la direcció de les obres.

El contractista de les obres és Construcciones Antonio Moreno Díaz e Hijos S.L.; les instal·lacions són a càrrec de Manuel Llinàs; Rodolfo Ranesi, Restauro, tindrà cura de la restauració de la pintura mural; Francesc Arraiza restaurarà les teles d'Enric Monserdà i de Rafel Estrany; Helena Abella tindrà a càrrec la restauració de la fusta, i Josep Garrido restaurarà imatges i equipament.

El pressupost de les obres és de l'ordre dels seixanta milions de pessetes.

PLA DIRECTOR DE LES OBRES DE RESTAURACIÓ DE SANTA MARIA

Els tècnics encarregats de la restauració de la basílica, Agàpit Borràs, Mariona Gallifa i Manel Salicrú, han redactat el pla director de les obres, que concreta i defineix els criteris globals de restauració de tot el conjunt de la basílica.

El pla director ha estat presentat a les administracions competents per a la seva aprovació. Un exemplar del pla ha estat dipositat al Museu Arxiu de Santa Maria. Quan el pla sigui aprovat, es preveu d'exposar-lo públicament.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Fem constar la recepció dels donatius de Montserrat Caimel, una imatge del Sant Crist (segle XIX) i altres imatges i gravats, i de Carles Artigas i Aguilera, un disc gravat per la Banda Municipal de Mataró, dirigida pel mestre Coll Agulló (1920?).

També les aportacions de la Llibreria Rogés i de Joaquim Dorda.

Manuel Mas i Estela, alcalde de Mataró, el passat dijous dia 18 de gener pronuncià la conferència que tot seguit transcrivim, la darrera del cicle *Les expectatives del nou segle*.

MATARÓ A L'INICI DEL SEGLE XXI

He de començar agraint al Museu Arxiu que hagi organitzat aquest cicle de conferències. Quan en Manel Salicrú va venir a exposar-me la idea de fer-les, em va preguntar què em semblava. I jo li vaig dir que em semblava bé, i que, a més, també em semblava bé que l'alcalde fos convidat per una entitat civil, una entitat cultural en aquest cas, perquè exposés la seva visió de les coses i, més concretament, la seva visió del tombant del segle. Perquè jo crec que hi ha ciutadans que, per motius de feina, tenen la possibilitat de parlar sovint amb l'alcalde, però que hi ha molts altres ciutadans que l'única visió que tenen de la seva autoritat és només la que reflecteixen els mitjans de comunicació, que estan molt centrats en el dia a dia, i no coneixen el que pot pensar qui regeix per voluntat democràtica la ciutat, que habitualment no té l'oportunitat d'explicar-ho a una àmplia concurrència i diversa com avui. I fins i tot, afegia, em sembla que els ciutadans tenen el dret de sentir a parlar l'alcalde i de sortir dient que el que ha explicat no era interessant, o bé de pensar quines coses que diu aquest home, que és el qui governa.

Manuel Mas, alcalde de Mataró, en un moment de la seva intervenció.
Fotografia Miquel Sala. MASMM.

És a dir que, si per autoprotecció, un càrrec públic no parla massa o només diu determinades coses, crec que és dolent per la percepció que els ciutadans poden tenir d'aquest càrrec públic. Per tant, començo amb la gosadia de dir que, potser, del que jo diré, vostès pensaran que no n'hi havia per tant, que són coses que ja sabíem, o que no ha

explicat res de nou, però crec que els ciutadans i les ciutadanes de Mataró tenen tot el dret de saber el que l'alcalde pensa d'alguns determinats temes, i tot el dret d'escoltar-ho directament, de la seva pròpia veu.

Però avui, abans d'iniciar la meva exposició, he de parlar de l'Ernest Lluch, ja que aquesta xerrada l'havíem de fer el 23 de novembre i no la vàrem poder fer perquè dos dies abans va ser assassinat. L'Ernest era un bon amic meu. Va ser el meu primer cap quan vaig començar a treballar, fa trenta-dos anys, a la Comissió d'Urbanisme de Barcelona, i des d'aleshores ens havíem tractat de manera continuada. Per això el seu assassinat em va colpir molt. I per això vull parlar, breument, de l'Ernest; crec que ho de fer.

Vull parlar del seu caràcter, del seu tarannà estudiós. Em sembla que val la pena de remarcar, per exemple, els treballs que darrerament estava fent sobre els austriacistes. Curiosament, dels austriacistes, se n'ha parlat molt des del punt de vista polític, però em sembla que molt poca gent havia gratat, ho estava fent ell, sobre la gent que va continuar essent austriacista després de la desfeta del 1714. És un exemple, d'entre les moltes coses que havia fet.

També vull remarcar de l'Ernest la seva xafarderia o la seva tafaneria. Potser li venia del seu mestre, el professor Estapé, que un dia, no fa gaire, a Mataró em va dir «Mas, recorda que tot això de la política és xafarderia, no és res més que això».

I, per últim, vull remarcar el caràcter inquiet de l'Ernest, caràcter que el portava a preocupar-se de tot, de la música, del futbol, dues de les seves dèries, però també de literatura, d'art, de relacions socials... Era una persona amb qui podies estar moltes i moltes hores parlant. I amb mi, pel seu esperit vilassarenc, a manera de broma, més d'una vegada havíem parlat de la rivalitat entre penja-ases i capgrossos...

Em perdonaran que hagi fet aquesta breu introducció, però m'ha semblat que si el novembre vàrem haver d'ajornar la conferència, era necessari de fer aquest petit record de l'Ernest Lluch.

Dit això, una qüestió prèvia, perquè no els estranyi tot el que aniré dient i repetint. Probablement els desil·lusionaré perquè parlaré molt poc de Mataró. Els explicaré com jo veig la ciutat, i de resultes de com jo veig la ciutat, molt possiblement entendran per què no els parli després de Mataró, sinó d'altres coses.

Tinc una visió del món profundament dinàmica. Crec que pensar, especialment en aquest començament de mil·lenni, que les coses van a poc a poc, i que tota la vida les hem vist no porta enlloc. Ens hem d'instal·lar en una visió profundament dinàmica de la realitat social i econòmica, perquè, si no és així, no sabrem enfrontar-nos amb el futur.

És una dèria que tinc reiteradament. És a dir, no miro res sense aquesta visió dinàmica. Això comporta, els he de dir, una tensió constant i un desgast intel·lectual, fort. I per què aquesta tensió constant? Perquè estàs convençut que tot el que penses, tot el que veus, o tot el que dónes per assentat, potser no serà vàlid demà. I això representa un desgast intel·lectual profund, perquè els punts on agafar-te, els punts d'arrelament, són molt febles. Moltes vegades penses que seria millor que les coses no anessin tan de pressa, perquè probablement viuries sense tanta angoixa. Perquè moltes vegades acabes creient unes certes coses, i al cap de poc de creure-les, t'adones que han canviat les bases que les fonamentaven i que t'havien fet creure que anirien d'una determinada manera. Em sembla que això no és pas nou, però és una cosa que em marca molt, a mi, i que, suposo, que també ha de marcar tota la societat. Vaig llegir fa poc, no recordo on, una frase que ho sintetitza, «ara que ja havíem trobat les respostes, ens han canviat les preguntes». Jo crec que aquesta és la idea cabdal per entendre la meva visió de la ciutat i el que els explicaré.

La ciutat de Mataró, ni per la seva història, ni per la seva dimensió demogràfica, ni per la seva ubicació, ni per la seva base sòcio-econòmica, és diferent de les altres ciutats del conjunt territorial on està situada. Jo diria que, dintre el territori de Catalunya, és una ciutat de mida mitjana. I com a mitjana, és clar que hi ha ciutats que estan més amunt, i altres que estan més avall. Podem dir que a Catalunya hi ha una gran ciutat, Barcelona, que té unes connotacions especials per la seva història, pel seu pes demogràfic, per la seva centralitat en el territori, i, fins i tot, per la seva base sòcio-econòmica, i que totes les altres estan en un altre nivell.

Una ciutat com la nostra seria Lleida. Però Lleida, per la seva ubicació territorial, pot plantejar-se, i es planteja, qüestions diferents de Mataró, perquè Lleida és el centre d'un gran hinterland en el qual és l'únic punt de referència. Mataró, en canvi, amb una història paral·lela i probablement, o segurament, amb una mateixa base demogràfica, per tenir una altra ubicació territorial, és diferent.

Públic assistent a la conferència. Fotografia Miquel Sala. MASMM.

uns grans laboratoris de biotecnologia, per exemple, perquè no tenim capacitat suficient per fer-los.

I aquí acabaré pràcticament les referències que faré a la ciutat de Mataró. La meva visió és que som una expressió bastant clara del que és la mitjana del país i del seu context sòcio-econòmic. Per tant, si ens hem de moure, i crec que ens mourem, ho farem com es mourà el conjunt del context en el qual nosaltres estem inserits. Per això ja no parlaré gaire més de Mataró. Parlaré de com jo veig aquest conjunt en què estem inserits, de quins són els reptes que té, de quines són les oportunitats de sortir d'aquests reptes, de quins són els problemes i del que ha de fer aquest conjunt per sortir-se'n. Si aquest conjunt fa totes aquestes coses, i nosaltres també ho fem, anirem endavant i continuarem, més o menys, com ho anem fent fins ara.

Quin és el marc general que jo veig en aquest començament de segle XXI? Què ha estat el segle XX? Alguns historiadors han definit el segle XX com un segle curt, que comença amb la guerra del catorze i acaba amb la caiguda del mur de Berlín l'any vuitanta-nou. Ha estat un segle que començava amb grans aspiracions i amb grans respostes a aquestes aspiracions i que ha acabat, jo crec, tot i els creixements importants i els canvis indubtables en el nostre entorn, amb grans fracassos respecte de les grans idees i de les aspiracions col·lectives inicials. Hi ha hagut moltes guerres entremig, hi ha hagut molts morts entremig, però moltes de les respostes que s'han donat, tant polítiques, com fins i tot, culturals, han acabat bastant fracassades. Idees col·lectives que eren potents a començaments del segle XX, a finals del segle han quedat en un no res, o han quedat absolutament bandejades.

Com veig el començament del segle XXI en aquest entorn?. Des del punt de vista polític, és evident que només existeix un sol model, el model proposat pel binomi capitalisme-democràcia. I per què és així? Des de la posició d'esquerres que jo represento i sóc, ho he d'explicar. Jo crec que és

Per això a Lleida es pot pensar la situació de la ciutat, i la seva projecció en el futur, d'una forma diferent a la que podem plantejar nosaltres a Mataró.

Abans he manifestat la meva percepció que la ciutat de Mataró pot considerar-se com a mitjana del que és el país. Per tant, si això és així, la ciutat de Mataró és indicativa del que passa en el país i, a partir d'aquí, convindran amb mi que no cal pensar tant en termes propis de ciutat, sinó mirar quines són les coses que marcaran el futur del país en aquest segle, i potser, fins i tot, més enllà del país, dintre de l'entorn sòcio-econòmic en què ens movem, això que en diem el món occidental.

És a dir, penso que si Barcelona, Catalunya, i el seu entorn europeu van més o menys bé, probablement nosaltres també anirem bé. I que si tot va malament, probablement, nosaltres anirem malament. És a dir, tot i que penso que és absolutament discutible, jo no sé trobar elements que em facin pensar que la nostra ciutat pugui agafar un ritme diferent del ritme que agafi el conjunt en el qual està inserida. Potser per a algunes ciutats, per la seva especificitat, o per a alguns territoris, també per la seva especificitat, es pot pensar d'una forma diferent. Jo crec que en el nostre cas no. Nosaltres no som un petit poble en el qual la seva base sòcio-econòmica ha desaparegut, com seria el cas d'un poble rural, per exemple, i tampoc no som un poble basat en un monocultiu, encara que nosaltres hem tingut monocultiu. Però crec que ens n'estem sortint molt bé des del punt de vista de la base econòmica. I tampoc no som una gran ciutat que es pot plantejar

el resultat del fracàs de la visió simplista enfront a la complexitat de la vida. I aquest és un tema que als homes i a les dones d'esquerra els hauria de fer reflexionar molt. Si existeix un sol model és per la complexitat de la vida i per la resposta que s'hi ha de donar, que obliga que el model sigui molt més flexible, que la gent tingui molt la paraula, i que tingui més possibilitats, en contraposició d'altres models dirigistes que s'ha pogut comprovar, o provar, que no funcionaven. I no estic parlant de dirigisme només en una, sinó en totes les direccions.

En economia, avui, a l'inici del segle XXI, es parla, és tots els dies als diaris, d'una nova manera de fer, la nova economia. Però jo discrepo. No crec que entrem en una nova economia. Penso que som en una nova frontera de l'economia, que és una cosa diferent.

Jo crec que avui l'economia continua basada en el funcionament del capitalisme, més o menys controlat pel funcionament de la democràcia. No crec que les *dot coms* o les *star-ups*, de les quals ara es parla molt, i totes aquestes coses, siguin una nova economia, perquè tot això acaba quan s'examina quin és el resultat, quines vendes es fan, quins resultats econòmics té l'empresa, i llavors tot es redueix altra vegada al tema de sempre, que l'economia funciona si es produeixen beneficis, si hi ha guanys i la cosa va. Si no, allò és fer volar coloms. El que sí que crec, és que tot això que se'n vol dir la nova economia, tot això de la societat de la informació, ens col·loca davant una nova frontera en la forma de fer economia.

Això sí. Però això ja s'ha viscut en altres moments de la història. La primera revolució industrial va ésser una nova forma de fer economia respecte a la d'abans. I quan ve la segona revolució industrial, a començaments del segle XIX, torna a ser la mateixa cosa. I ara jo crec que, una vegada més, estem en una nova forma de fer l'economia, però no pas en una nova economia.

Per últim, i a grans trets, a l'inici del segle XXI, des del punt de vista de la societat, jo parlaria de la preponderància de l'individu i de les respostes individuals i, sorprenentment, a diferència amb el començament del segle XX, de la desaparició de les idees col·lectivistes, de les idees de treballar conjuntament i de donar respostes conjuntament. Probablement, si tornéssim a les arrels marxistes, algú diria que és evident que una cosa surt de l'altra, que de l'economia i de la política, en surt una societat, o que de la societat, se'n deriva un model econòmic, que sempre existeix aquesta interrelació. Però jo diria que avui és molt clara aquesta preponderància del món individual, respecte al món i les respostes d'ordre col·lectiu.

Avui dia, la societat del nostre entorn té un conjunt de reptes a afrontar. I, seguint allò que he dit abans de Mataró, nosaltres els tenim igualment. Em permetran que no sigui original perquè penso que el que els diré ja els ho han explicat quaranta mil vegades, i jo també ho he explicat. Fa dos anys em van convidar a fer una xerrada semblant des del punt de vista del municipalisme i vaig parlar dels mateixos reptes, i després també els he anat explicant moltes vegades.

El primer repte és la sostenibilitat, o sigui que hem d'intentar traspassar a les generacions futures, com a mínim, el mateix estat de conservació de la naturalesa que tenim ara, i si el podem millorar, millor, però no passar a les generacions futures un estat de la naturalesa més degradat que el que tenim ara. I és especialment important de centrar el tema en el nostre context, essent conscients que som una societat de rics. Sé també que costa d'acceptar aquesta idea, però l'exemple –em perdonaran perquè sempre faig servir el mateix– és el del paper higiènic, que em sembla que en Joan Majó també l'explica, i que jo el devia copiar d'ell. Si tots els països del món fessin servir paper higiènic com el fem servir nosaltres, no hi haurien prous boscos, s'acabarien de seguida. Això de la societat de rics és un tema que cal explicar. Què vol dir això d'una societat de rics? Doncs una societat que gasta molts recursos naturals i que es pensa que tothom, tot el món, viu igual. I no és veritat. La nostra societat gasta més que moltes altres, més que la majoria de les societats del món. Després en tornaré a parlar i diré algunes de les coses que haurem de fer, que avanço. Haurem d'aprendre a desprendre'ns de coses. I això serà molt dur, però crec que, com a repte, és important de plantejar-ho. La sostenibilitat, i per tant els temes dels residus, de la mobilitat de les persones, del consum de primeres matèries, de l'alimentació –tema que aquests dies tenim sobre la taula– és un dels grans reptes que té la nostra societat avui.

El segon repte que té la nostra societat és la multiculturalitat. Una vegada més en la història de la humanitat es tornen a produir moviments migratoris importants, dels quals ara nosaltres som receptors. Durant molts anys varem ésser país d'emigrants i ara aquests arriben a casa nostra. I aquest fenomen comportarà, evidentment, canvis en les nostres famílies, en les nostres arrels, en les pautes de la nostra cultura.

No ho sé; l'última notícia que he llegit, o que m'ha impactat, sobre aquest tema, és la qüestió que no hi ha prou soldats professionals, i que, potser, s'haurà de recórrer a soldats estrangers. És molt fort. L'imperi romà va començar així, no? I va acabar com va acabar. És a dir que el canvi és imparable, i que no l'aconseguirem aturar de cap manera, perquè jo crec que forma part de la història de la humanitat, dels moviments de la història de la humanitat, i ens portarà barreges, fusions, i noves pautes quant a comportaments quotidians. Potser ja hem viscut alguna d'aquestes coses en aquests darrers temps, però crec que només és l'inici de la gran dinàmica que ens vindrà a sobre durant les pròximes dècades. I, per tant, haurem d'acceptar una societat multicultural, i això lliga també amb una altra cosa que diré més endavant, haurem d'afrontar conflictes derivats d'aquesta multiculturalitat, lògics, inevitables. Qui pensa o digui que no n'hi haurà, s'equivoca. Qui pensa o digui que no es generaran tensions, s'equivoca. Jo crec que n'hi haurà. En parlaré cap al final.

El tercer repte fa referència a les estructures socials. Hem viscut en els darrers anys canvis demogràfics importants, que s'accentuaran molt en els propers. Canvis de formes de viure la gent, canvis de comportaments. Els donaré una dada referida a Mataró que ha sortit avui, i que a mi, quan la vaig llegir el diumenge passat, em va sobtar. En deu anys, la gent que viu sola a Mataró, ha passat de l'onze al divuit per cent. A París, en aquests moments, al nucli central de París, el vint-i-cinc per cent de la gent viu sola, o amb un gos, perquè aquest és un problema derivat de viure sol. Però en deu anys, a Mataró, ja hem passat de l'onze al divuit per cent. I això s'accentuarà. Les famílies ara són absolutament diferents de les de fa vint anys, però en el futur seran encara molt més diferents. Veurem noves formes de vida, i això ja s'està anunciant, que faran que les estructures familiars siguin absolutament diferents. I tot això, què comporta? Doncs problemes urbanístics, potser perquè estem pensant en una ciutat per a un determinat tipus d'estructura familiar, i en serà una altra. Problemes de distribució de béns i serveis, ja que és possible que molta gent acabi comprant per Internet o que compri els diumenges, per exemple, i haurem d'acceptar-ho. Problemes de noves demandes de lleure, ja que pot ésser que hi hagi demandes culturals que siguin diferents. I no cal dir-ho, problemes a partir de les demandes sanitàries, assistencials o socials que es derivaran d'aquestes noves estructures.

Quart repte de la societat d'avui, avenços tecnològics imparables. Ja els estem vivint, però jo crec que s'accentuaran. Si fa cinc anys ens haguessin dit que avui hi hauria més línies de telèfons mòbils que de telèfons fixos al nostre país, potser no ens ho hauríem cregut. I més quan encara tinc el record recent de quan els alcaldes de poblacions petites demanaven la línia telefònica. En els propers anys veurem nous avenços tecnològics que ara, tot just, només se'ns estan anunciant, sobretot en el camp dels transgènics o de la biotecnologia. I haurem d'adaptar la nostra mentalitat a les innovacions de la societat futura.

El cinquè repte és l'adaptació continuada dels coneixements a la societat. Estàvem acostumats que les persones teníem uns anys per a l'educació i uns anys per al treball. Avui això, des de fa un quant temps, ja no és cert, s'ha trencat l'antic ritme, però jo no sé si tothom té clar que, el que ve darrera d'aquest trencament, és l'adaptació i l'educació continuada que caldrà fer. He llegit que un economista americà, a qui van convidar de situar-se a la fi del segle XXI per tal que pogués explicar els canvis transcorreguts durant tot el segle, va apuntar que un dels principals problemes era que ningú no havia previst la desaparició de l'educació universitària superior, tal com la coneixem ara, i deia que les antigues universitats, com Harward i Cambridge, servirien només per als fills de casa bona per anar a passar el temps, i aprendre a jugar al cricket, perquè l'educació no serà a les universitats, sinó que serà una educació continuada i seguida, dia a dia, en funció del tipus de treball, ja que les persones potser treballaran dos anys en una cosa i després hauran d'estudiar una cosa diferent, i el fet d'haver estudiat en una universitat de reconegut prestigi, no servirà per a res. Adaptació continuada, formació permanent. Aquest és un dels reptes de la societat avui.

El sisè element de repte, el plantejo des de la meva posició de càrrec públic electe. És la inadequació de l'Administració per fer front i per adaptar-se a la vida de la societat canviant. Crec que les administracions públiques actuals, sorgides a l'època industrial a partir del desenvolupament del dret napoleònic, no tenen res a veure, o no responen, a les necessitats que la societat demana avui dia. Un exemple, els municipis. En el nostre cas Mataró, Argentona, Cabrera, Dosrius, Premià, Llavaneres, són i comprenen un magma de comunicacions i d'interrelacions, i no es pot dir que Mataró s'acaba a la riera d'Argentona. Mataró s'acaba on els ciutadans de Mataró van a treballar, a comprar, a vestir, i fins i tot, a morir en funció dels hospitals i dels tanatoris comarcals. La idea tradicional que la gent neix i mor en un lloc s'ha acabat. I les actuals administracions o canvien i

s'adapten a aquesta nova realitat, o provoquen greus disfuncions, perquè unes fan unes coses i altres, al costat mateix, en fan altres d'absolutament diferents i resulta que no lliguen. Com a exemple, esmento els temes urbanístics i els temes culturals. Per què hem de continuar pensant que totes i cada una de les administracions han de fer un conjunt de coses, les mateixes coses, quan es podrien fer totes alhora, conjuntament? A més, les eines que tenen aquestes administracions, les lleis, els reglaments, són totalment obsoletes. Com que, en funció del meu càrrec, he debatut moltes vegades el tema, quan sento parlar de l'Estatuto Básico de la Función Pública, em faig un tip de riure, amb perdó, perquè penso que aquest concepte de funció pública és un concepte decimonònic –estem en el segle XXI– i que les regles del joc amb el qual han de treballar els servidors públics, no tenen res a veure amb allò que tradicionalment s'ha entès per funció pública. He manifestat només dos exemples, i en podria haver proposat molts més, de la inadequació de les administracions.

I l'últim dels reptes de la societat d'avui que jo plantejo és el tema de la creixent desvertebració social. Molt probablement està en consonància amb la meva visió de la societat actual, en la qual, com ja he dit, i al meu criteri, predomina l'individu per sobre de les agrupacions col·lectives. I aquesta desvertebració social implica la dificultat de trobar interlocutors, continuats, ferms, segurs i estables, per viure en col·lectivitat. Els posaré un exemple de Mataró. L'Ajuntament de Mataró va decidir de fer la plaça de Can Bergada, es va redactar un projecte que va ser aprovat per unanimitat, totes les mans aixecades al ple de l'Ajuntament, projecte que es va exposar al públic, perquè la llei diu que els projectes s'han d'aprovar inicialment i que després s'han d'exposar al públic –perquè els ciutadans els coneguin i perquè, si ho creuen oportú, puguin manifestar la seva oposició– sense que ningú digués res, i es va aprovar definitivament. Però quan es va començar a construir la plaça, els veïns van dir que no els agradava, i que la paret era un nyap. I és clar, la resposta de l'Administració era dir, si ho vàrem explicar, si vàrem convocar una reunió, si va anar a informació pública i es va publicar... Però, tot això, a l'hora de la veritat no servia de res, perquè l'Administració, tot i que havia utilitzat tots els procediments legals que pertocaven, però que no serveixen, no va saber trobar o connectar amb interlocutors concrets per a poder negociar abans de començar el projecte.

L'exemple que he posat és molt banal, però ens hem d'imaginar el que passa, o pot passar, a gran escala, amb administracions més importants o amb problemes més transcendents.

Ben aviat, d'aquí un any, haurem de canviar la moneda, i en lloc de portar pessetes a la butxaca, portarem euros. I això, s'ha explicat a tot arreu, i fins i tot en mítings a les places públiques, en campanyes electorals. Ara, m'agradarà veure l'any que ve la dificultat que tindrem en el moment de fer el canvi, decidit lògicament per les administracions responsables, i la desvertabració social que es pot provocar per no tenir interlocutors ferms, concrets, per a poder-los-hi haver explicat. Sí, és cert que es deurà explicar a l'estil del món d'avui, fent anuncis per televisió, que intentaran, o aconseguiran, d'arribar als ciutadans d'un en un, i no pas a blocs o conjunts de ciutadans, que podrien ponderar la informació i transmetre-la de manera molt més entenedora, i així, un a un amb la informació de la televisió, que dirà només que un euro val cent seixanta-sis pessetes; tothom amb la maquineta a dividir.

Bé, sostenibilitat, multiculturalitat, noves estructures socials, avenços tecnològics imparables, adaptació continuada del coneixement, inadequació de les administracions, desvertebració social.

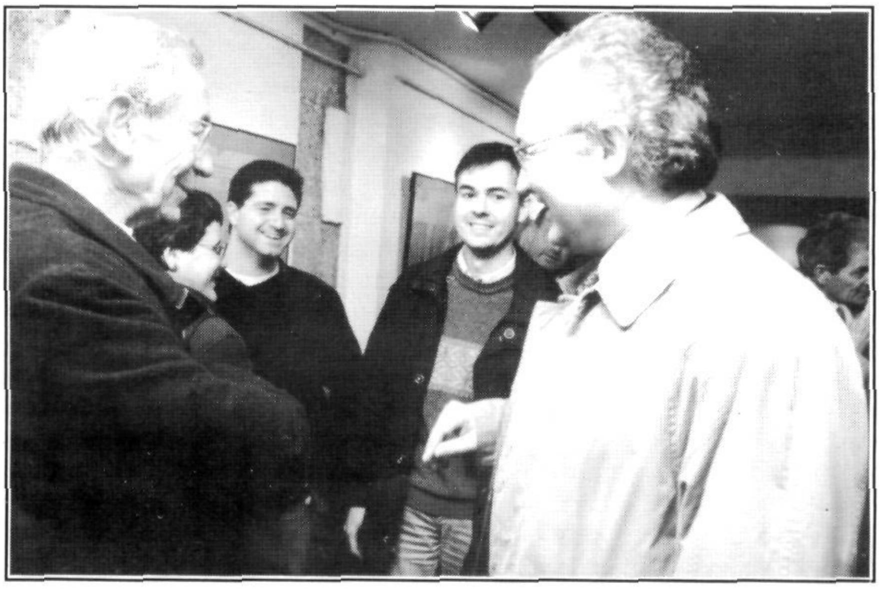

Manuel Mas conversant amb persones assistents, després de la conferència.
Fotografia Miquel Sala. MASMM.

A Mataró podríem agafar cada un d'aquest set temes –i jo diria que, ben segur, si vostès quan arribin a casa fan un exercici, encara en trobaran *alguns més– i plantejar problemes concrets per* tal de mirar com afrontar-los. Jo penso que, en aquesta meva explicació d'avui, no haig de proposar programes d'actuació per la senzilla raó que estem parlant dels propers cent anys i només estem en el primer, en els primers mesos del primer. I amb els canvis que hi haurà no es pot pas dir que les coses seran d'aquesta manera, o com serà la forma d'afrontar aquesta manera. Jo crec que, per començar, ara, la ciutat en general, i no estic parlant de l'administració, afronta bastant bé tots aquests reptes. Des del meu punt de vista té algunes solucions i respostes per a totes elles. Vostès, potser, podran tenir una visió diferent, però crec que tot això ho tenim força ben enfocat. Com a mínim tenim identificats els reptes i intentem de trobar-hi solucions. Compte! La identificació dels reptes i la forma d'afrontar-los, no indica pas que podrem superar automàticament els problemes, perquè, malgrat tot, hi haurà matitzacions, i visions, fins i tot diferents, de com afrontar aquests problemes, i fins i tot trobarem resistències. De tot això després, al final, en tornaré a parlar. Trobarem moltes resistències, perquè haurem de trencar els statu-quos establerts. Haurem de trencar la comoditat de viure. Ja els deia al començament que aquesta meva percepció del canvi portava tensió continuada i desgast intel·lectual. Crec que haurem de trencar la comoditat de dir, escolta'm, per què ens hem de ficar aquí? Ja ho tenim ben clar. Jo crec que tot això ocasionarà resistències evidents, que no sé si ens permetran avançar. Caldrà molt esforç, molta anàlisi, molt estudi, molts colzes, per afrontar els nous temps.

Malgrat tot, crec que estem ben preparats, que estem preparats per afrontar tot això. Vull donar-los un missatge d'optimisme. Perquè crec que la nostra societat i la nostra col·lectivitat d'avui, malgrat que és més complexa, també està molt més preparada. Jo crec que hem de confiar que si ara tenim un català estudiant universitari de cada vint –em sembla que és la ratio que hi ha en aquests moments– algun fruit ha de donar. És a dir, suposo que és bo de pensar que estem encarant el futur amb un gruix de gent que té coneixements, que està preparada, que pot afrontar el futur millor que abans.

Que les administracions tindran més problemes? Sí, però ara les administracions també són molt més fortes, molt més competents, molt més gruixudes. Han après moltes més coses que abans. S'hauran d'adaptar, però també tenen dintre seu la llavor de l'adaptació. És a dir, jo crec que per ser més rics i, per tant, més savis que temps enrera, podrem afrontar amb més facilitat els nous reptes. Això no vol dir –he llençat un missatge d'optimisme, també vull deixar missatge d'escepticisme– que vostès no es creguin que tot el que he dit és segur; i aquesta és la cloenda de la visió que jo tinc d'aquests problemes, d'aquests reptes; per veure si estem preparats per a afrontar-los, caldrà plantejar unes quantes coses.

Primer de tot ens hem de preparar per comprendre. Ens hem de preparar per comprendre què vol dir això de la sostenibilitat, de la multiculturalitat, de les noves estructures socials. I què vol dir comprendre? Vol dir estar atents, vol dir estudiar, vol dir cercar respostes. I quan parlo d'estar preparats per a comprendre no m'estic referint només a l'Administració. M'estic referint a la col·lectivitat, m'estic referint a la societat, a les seves institucions –i per tant també a l'Administració– i a les seves persones, perquè moltes de les respostes que caldrà donar també seran individuals. Per tant, primera cosa, hem d'estar preparats per comprendre.

Alguna vegada, parlant de l'Administració, penso que m'he equivocat dient que volia una Administració més gran. Probablement és un error, ho reconec. Perquè no és el mateix una Administració més gran que una Administració més forta. Una estructura social més gran, més organitzada, no és equivalent a una estructura social més forta. Crec que cal ser més forts i no pas més grans, que cal tenir bon muscle i no necessàriament volum.

La segona cosa que vull dir, ja els ho he anunciat abans, és que haurem d'estar preparats per afrontar conflictes, perquè n'hi haurà de conflictes, no ho dubtin. De conflictes, n'hi ha hagut sempre, però per les estructures de poder, o per les estructures d'informació, eren menys coneguts que els que hi ha avui dia. Ara les estructures de poder són més transparents, són democràtiques, la gent les pot contrastar, i les estructures d'informació són, evidentment, molt més extenses que temps enrera. Per tant, abans, una gran massa de població no arribava a tenir coneixement dels conflictes, ara, en canvi, els conflictes estan molt més a flor de pell. Però no pateixin! Els haurem d'afrontar i els afrontarem, perquè jo crec que el conjunt de la societat és més valenta. Per tant, si abans deia que hem d'estar preparats per comprendre, i per això hem de ser més forts, ara, a més, dic que hem d'estar preparats per afrontar els conflictes i, per tant, que hem de ser més valents.

I la tercera actitud que penso que haurem de tenir de cara al futur és voluntat d'estar preparats per a canviar. És un tema complicat. No és un tema senzill. Vull dir que haurem d'estar preparats per a acceptar comportaments, actituds, pautes culturals, formes de treball, estatus socials, relacions diferents. Hem d'estar preparats per a adaptar-nos continuadament als nous conceptes que es derivaran de tots aquests reptes, i per tant, jo penso que cal afrontar el futur amb una actitud, els ho deia abans, de despreniment. Crec que hem de ser més despresos. Perquè si volem un futur amb actitud de conservar, de dir nosaltres, no només culturalment, sinó socialment i econòmicament, som això, i no ens volem moure, patirem. Per tant, penso que hem d'afrontar el futur amb actitud de despreniment, perquè probablement, algunes de les coses a què ara estem habituats, les haurem de deixar de fer, i això no vol dir que les coses noves que haurem d'agafar siguin millors o pitjors, però, probablement, seran diferents.

Per tant, l'actitud de cara al futur que jo dibuixo, és una actitud que comprèn ser més forts, més valents i més despresos.

Acabo ja. Com a ciutadans i ciutadanes de Mataró que volen continuar sent mataronins i traspassar l'orgull de ser-ho a les generacions futures, els convido a estar preparats per a acceptar totes aquestes coses que jo els he dit. Estar preparats, tant des de l'Administració com des de la societat.

Mataró sempre ha estat en el context que jo abans definia com a mitjana del país. Des del segle XV o el segle XVI, en la represa econòmica diguem-ne moderna, en la industrialització, sempre hi hem estat. En aquests moments hi continuem estant. Som una de les poques poblacions de Catalunya de la nostra mida que en aquests moments està creixent. Hem adaptat continuadament la nostra economia i la nostra organització als canvis que s'han anat produint i, per tant, jo crec que tenim un cert grau de coneixement i d'experiència per a poder dir que, en el futur, continuarem estant en el terme mitjà del que és el nostre espai sòcio-econòmic, el nostre espai occidental. I, si volen vostès, continuarem estant a la mitjana del país.

Jo crec que la història ens ha d'ajudar a veure el futur amb tranquil·litat, perquè, fins avui, Mataró se n'ha sortit sempre. I la ciutat tindrà capacitat per a continuar progressant en el futur, si tots plegats som més forts, més valents i més despresos, no només els mataronins, sinó també els catalans, els espanyols, els europeus, per entendre'ns. I continuarem essent una bona ciutat de cara a tot aquest segle XXI.

Aquesta és la meva visió, que jo els agraeixo que m'hagin escoltat. I retornant a les paraules inicials, potser els pot haver decebut, o potser poden haver pensat que no els he dit res original, però crec que tenien dret a conèixer el que el seu alcalde, que ho és per la voluntat dels ciutadans, pensa en aquests moments quan enfoca el començament del segle XXI.

Moltes gràcies per la seva atenció.

Manuel Mas i Estela

El passat dia 18 de maig, Dia Internacional del Museu, en l'acte commemoratiu organitzat pel Museu de Mataró i pel Museu Arxiu de Santa Maria, Enric Subiñà i Coll, llicenciat en història i membre de l'equip del Museu Arxiu de Santa Maria, pronuncià la conferència que tot seguit transcrivim.

NOTES SOBRE L'AGRICULTURA DE MATARÓ A L'ÈPOCA MODERNA VISIONS DELS CONTEMPORANIS

L'objectiu principal d'aquest treball és intentar de fer una aproximació del que era el camp mataroní entre el segle XVI i inicis del segle XIX. Evidentment, a voltes, defugirem una mica de l'àmbit estrictament mataroní per abraçar altres poblacions del Maresme, sobretot les més properes. Cal tenir en compte que fins al 1840 el terme d'Argentona arribava al mar per la riera homònima, i s'acostava molt al que avui és la ronda Barceló.

La primera visió no la donarem nosaltres, sinó que la recollirem dels contemporanis que van escriure i van descriure la vila de Mataró i les seves rodalies, i ens van deixar una informació molt útil sobre l'agricultura d'aleshores.

El primer testimoni és del qui fou rector de Santa Maria entre el 1631 i 1638, Pere Folquer.[1] En descriure Mataró, comenta que «té 40 cases fora muralla, en lo terme de Sant Miquel de Mata, veïnats de Valleix, de Cirera i Traià, que tot és parroquia de Mataró. La vila és apasible, està en pla, té bon cel, los aires sans, los fruits aventatjats i los vins superiors al de altres terres. Té cinch caños d'aigua de font repartits per les places d'ella. Té una acèquia d'aigua que baixa de la que sobra de dos molins fariners, que estan a dos tirs de mosquet fora la vila.»

Posteriorment, a finals del segle XVII, el pagès de Santa Susanna, Francesc Gelat, ens parla de la varietat dels conreus. Junt amb la trilogia mediterrània, blat, vinya i olivera,[2] també hi apareixen productes d'horta, fruiters, faves, llobins, tarongers... A més, ens recorda que les dificultats meteorològiques i naturals al camp hi han estat sempre.

> «Primo en aquest any 1687 an vingut en esta provínsia de Catalunia gran multitut de llagostas, y en est plan de Pineda són entradas vui, als 26 de juliol de dit any, i eran ab tanta abundànsia, que causava espantament, de tal manera que, quant eran posadas an terra, cobrian la terra y, quant volavan, apareixia que tapavan al sol, y eran un poch rogas, i eran de tal calidat que a la nit estavan posadas en terra i, en picant un poch lo sol, se axecavan volant y anavan mol altas. Y se mengavan lo blat y tota cosa verda que y avia per los camps. Era una cosa que, per no aver-o vist ningunas personas, per vellas que fosan, causava gran admirasió.
>
> Memòria de mi, Fransisco Gelat, com en aquest any de 1709, allí als primers de janer comensà a fer un fret molt tremendo, que féu uns vuit dias que de dias i de nits, crec que sempra glasava. Lo fret que féu se pot considerar, que la Tordera i rieras tot era glasat, encara que i agués dos palms d'aigua en gruxa.

Després d'exos dias caigué una nevada allí, un tant seca, que loego se glasava. Al fin, era un fret que no i avia vells que aguesen vist un semblant, de tal manera que, ab dita neu, vingué tanta moltitut de ausells que los ànechs se posaven a ramats per lo pla de Pineda; de bacadas n'i avia moltas, fins ocas a ramats se'n posaven per lo pla. La gent [en] mataven cosa que pasmava. D'aquí se pot considerar quin era lo fret; las favas primarencas tot a mort, que se n'an cullidas pocas. També matà molts llobins, que casi no n'an collits; los blats majorment, los més tarts los matà molt, que quedaren molt clars, que pensàvem que no colliríam res, però Nostre Sr. à proveït en tanta manera que, en comensar-se a ascalfar lo temps, plogué un poch i s'i remeteran uns blats sensa una erba, ni menos gens de cugula, que al fret o avia mort tot. Ab que ai a agut una añiada de blat admirable, majorment las terras dolentas era millor. La rahó que creian que u feia era perquè a plogut molt poc i que las terras dolentas quant menos se rentan millors són; de tal manera que per las terras millors i avia uns bladets que tot just arribaven a genoll, que crèiam que colliríam poch blat. I feran moltas profesons i pregàrias per pluja i Déu nos donà una poca de aigua. Al fin avem collit la marsè de Déu, que jo, de mon recort, no avia collit mai tant de blat en nostra casa com aquest any.»

Un altre testimoni de l'època és el de mossèn Jaume Avellà, que s'estava en el mas Sala d'Arenys de Munt.[3] És interessant perquè ens descriu el dany ocasionat per fenòmens meteorològics a Mataró:

«Nota que als 9 de maig de 1691 ha fet una gran pedregada, que ha fet un gran dany principalment en Valldeix, Mata, Sant Vicenç y molta part del terme d'Arenys, Vallgorguina, St. Celoni, que ha malmesos los blats i vinyas, que durà a acabar-se de fondrer més de dos dias.»

Posteriorment, i ja entrat el XVIII, tenim el testimoni de diversos viatgers que passaren per la nostra població. El testimoni més interessant fou el de l'anglès Joseph Towsend, que passà per Mataró a l'entorn del 1786.[4]

«A tot arreu de Catalunya hom admira, a cada pas, la laboriositat dels seus habitants, els quals, treballant de sol a sol, fan fèrtil una terra que, per la seva natura –exceptuant la vinya– és d'allò més improductiva. Però quan hom ve a Mataró resta totalment encisat. Les masies són jardins, dividits cadascun en bancs aproximadament de quatre peus d'amplària, amb un regueró per al pas de l'aigua entre banc i banc. Cada masia compta amb la seva sínia, una espècie de bomba de cadena, que per la seva extrema simplicitat sembla haver estat una invenció de l'antiguitat més remota. Per mitjà d'aquesta màquina, cada matí extreuen del pou una quantitat d'aigua suficient per al servei del dia, i al vespre la distribueixen a cada feixa, segons la classe de la plantació. Els safareigs dels quals treuen l'aigua tenen vint, trenta i fins i tot quaranta peus quadrats, i tres peus d'alçària des de terra, amb una pedra posada a la paret, inclinada vers l'aigua, per tal que les dones hi puguin rentar i picar-hi la roba. El sòl és tan lleuger, no essent altra cosa que sorra de la descomposició del granit, que poden llaurar-lo amb dos bous o un cavall, o simplement amb una mula; però amb l'ajuda de l'aigua esdevé fèrtil i produeix en un mateix punt de conreu, blat, vi, taronges i olives. Com a tanca planten l'atzavara.»

També un altre anglès, Arthur Young, escrivia el 1787:[5]

«Una vall de dues o tres milles d'amplària i que connecta amb una obertura entre muntanyes; mongetes sovint sota el blat de moro; però la collita, molt escanyolida i no se'n treu cap profit. Bonics tarongers d'una alçada de vint peus; troncs gruixuts i d'unes copes espesses, rodones i ombrívoles. Tota la vall abans de Maturó (Mataró) és ben cultivada. Hi ha molt d'alfals, i cosa curiosa que jo no havia vist mai, és que tenen uns cubells especials per a transportar les latrines i les orines als camps.

Capçalera de la llibreta dels alous del rector de Santa Maria de Mataró, any 1778.
A més del traginer i del cavall amb les sàrries, s'hi observa una papallona, un conill, una oca i una abella.
MASMM. Arxiu del rector, plec núm. 23.

Mataró és una gran població, ben edificada amb cases blanques i netes; els carrers es creuen els uns amb els altres en angle recte; se n'apareix com a extraordinàriament laboriosa; alguns telers de mitges; puntaires a cada porta. Totes les cases tenen una gran entrada que serveix alhora com a porta i com a finestra de l'estada, cosa que demostra la classe de clima que deuen tenir. Em reca afegirací que l'ocupació de cercar-se mútuament els polls al cap la dominen bé.

El cànem produeix deu quintars per jornal. Les vinyes donen tres, quatre i cinc càrregues de vi per jornal; altres terres que no són de regadiu, a 100 i a 150 lliures. Durant més d'una llegua, sorra i ceps, poc altre conreu; la vall té dues milles d'amplària i el sòl de sorra i graves fines; el venen a 150 lliures espanyoles el jornal. Als turons prop del mar, ceps; muntanyes cultivades d'una manera deficient, gairebé fins al cim; però és molt poc aprofitat. Cases escampades d'ací i d'allà.»

El darrer testimoni que tenim és el del mestre veler mataroní Pau Andreu, de finals del XVIII. Ens aporta, tal com direm posteriorment, moltes dades interessants del camp mataroní, bàsicament perquè era el procurador del seu cosí el senyor Boter, propietari de les hortes que avui s'anomenen les Cinc Sènies.

UNA MICA D'HISTÒRIA AGRÍCOLA DE MATARÓ

El camp català iniciava el segle XVI amb les conseqüències del conflicte remença i la sentència arbitral de Guadalupe, que eximia els mals usos, el principal la remença o l'adscripció a la terra. Tot girava entorn d'un element central, el mas, nucli de l'explotació agrària, i amb un edifici característic, la masia. Perquè això funcionés i es pogués assegurar la consecució, el dret català s'encarregà de subministrar figures claus com ara l'heretament (la figura de l'hereu), les legítimes (la quarta part de l'herència, a repartir entre tots els germans, inclòs l'hereu), els capítols matrimonials, el temible intestat (morir sense testar),...

Mataró s'havia alliberat el 1480 del domini senyorial del baró Pere Joan Ferrer, i es posà en mans del rei. Com molt bé es pot suposar, en el segle XVI l'agricultura era la principal activitat de Mataró i la que ocupava més homes. La ciutat iniciava el segle amb cent trenta-quatre focs que equivalien a uns set-cents habitants, i seguí així fins, almenys, al darrer terç del segle, en què ja s'arribava a mil cinc-cents habitants, per finalitzar-lo a dos mil cinc-cents habitants. En un segle la població havia més que triplicat.

A Mataró, deixant de banda l'explotació del boscos dels quals s'extreia fusta, llenya, carbó i pinyons, les collites de cereals eren deficitàries i no abastaven per a tot el consum local, no així les lleguminoses. En canvi, la vinya era molt excedentària. A Mataró, el 1572 es colliren 7.500 càrregues de vi (una càrrega equivalia a 121 litres), fet que possibilitava una gran comercialització. Sols el 38,5% del vi collit procedia de pagesos de veïnats. Se n'exportava molt, gairebé una tercera part.

En el terme es documenta la recol·lecció de cireres, prunes, albercocs i raïms. També, i en major mesura, blat, faves i cigrons. D'aquests dos últims productes, sembla que hi havia grans conreus. També destacava l'horta, molt poc extensa, però que donava força fruits. Igualment es troben alguns conreus de taronges, ametlles, nous i oliveres. I, quant als llegums, destaquen pèsols, llenties i fesols. Prova de la importància del món agrícola, és l'existència de la primera guàrdia municipal de Mataró, els banders –guardes rurals–, encarregats de fer complir les disposicions del Consell de la vila per a la protecció dels camps, amb la imposició de *bans o penes per als infractors, principalment* per agafar fruits, o per pasturar bestiar en camps que no fossin propis.

El segle XVII marca l'inici del rellançament mataroní. La població no parava de créixer, arribaria a uns tres mil cinc-cents habitants a mitjan segle i a uns cinc mil a la fi. El camp es va transformant, sobretot pel que fa a la possessió de la terra i a les grans roturacions. El que hem explicat sobre el naixement del pairalisme –capítols matrimonials, hereu– provocà un endeutament pagès, sobretot per poder dotar les filles, en casos de mort prematura, quan el mas quedava en mans de tutors, per les guerres –la dels Segadors–, els terços... I en funció d'això el capital mercantil anava penetrant en el camp. Molts mercaders esdevindrien grans possessors de peces de terra; alguns eren antics pagesos enriquits, els Tarau, Seguí, Portell... Al segle XVII era corrent de fer contractes pels quals el pagès arrendava una peça de terra a un mercader, qui l'hauria de plantar de vinya durant quinze o vint anys, i posteriorment li venia a carta de gràcia; amb això s'aconseguia doble rendibilitat però es perdia el domini útil, que s'havia de recomprar.

L'aigua era molt important i valuosa, com ho és ara. L'aigua –fonts, mines, torrents, rius...– era jurídicament del rei. En la documentació s'endevina una notable abundància de recursos hídrics. Tal i com ens deia el rector Folquer, a Mataró hi havia dos molins fariners que aprofitaven

l'aigua subàlvia de la riera de Valldeix. També n'hi havia un de vent al turó de Pendís, l'actual parc de can Boada. El curs d'aigua més important de la zona era la riera d'Argentona que, segons autors contemporanis, sembla que fluïa de forma ininterrompuda durant la major part de l'any. Per això, al sector que va des de Traià al mar hi havia quatre molins (Saborit, Mateves, Gual i Jofre). La situació geogràfica de Mataró, pel que fa a l'abastament d'aigua, era immillorable; l'aigua s'extreia del peu dels turons i disposava de suficient pendent per ser canalitzada fins a les fonts de la ciutat.

Els masos del segle XVII s'arrendaven a parcers a parts de fruits, ordinàriament a mitges, per assegurar els interessos de l'arrendador.

El vi seguia essent, amb molta diferència, el conreu més important del terme, creixent espectacularment el nombre de càrregues recollides. Amb la pujança del vi també prenia protagonisme el seu derivat, l'aiguardent. Des de finals del segle XVI se'n té alguna notícia escadussera. Bàsicament es fabricava a casa. En un inventari del mas Cabanyes d'Argentona, del 1588, trobem esmentat un alambí.[6] És, però, el 1693 quan uns mercaders de Barcelona instal·len la primera fàbrica. Per establir la importància de la vinya, direm que a mitjan segle representava almenys la meitat de la superfície total del terme.

Enmig de la vinya s'intercalaven altres conreus per millorar la rendibilitat de l'explotació. Solien ser oliveres i sobretot llegums, cigrons, llenties, faves, pèsols...

La terra campa –cereal i lleguminosa–, no era molt important. Les hortes anaven en puixança, tot i que no eren significatives. En solien tenir tots els masos per al consum propi, i n'hi havia alguna prop de les muralles de la ciutat, de petites dimensions, que aprofitava l'aigua que provenia dels molins, conduïda mitjançant recs. A part de verdures per a consum propi, eren abundants els cítrics, tarongers i llimoners. Es constata una gran puixança del comerç mataroní dels tarongers. Les explotacions de fruiters, nogueres, cirerers, figueres, pereres, pomeres... no semblen importants. Els productes més esmentats són alls, ametlles, blat, cànem, carbasses, cebes, cigrons, faves, figues, garrofes, glans, lli, llobins, mestall, nous, oli, olives, pinyons, safrà, veces,...

La ramaderia havia minvat força des del segle anterior. En les masies solia haver-hi algun animal de tir i de bast, bous, mules o matxos,

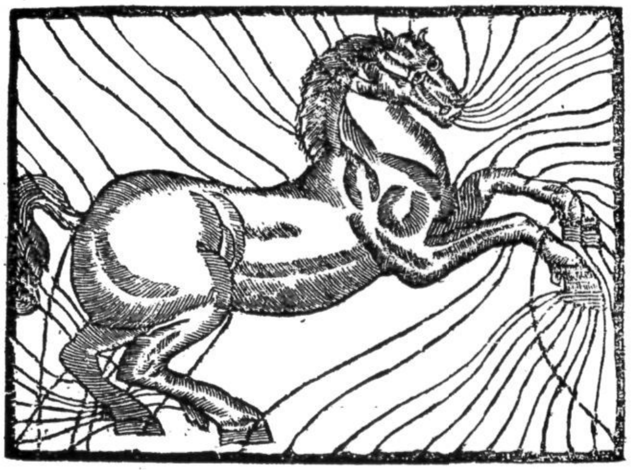

Cavall. Gravat del segle XVIII.
Del *Llibre dels secrets d'agricultura* (1617),
obra de fra Miquel Agustí, edició castellana de 1762.

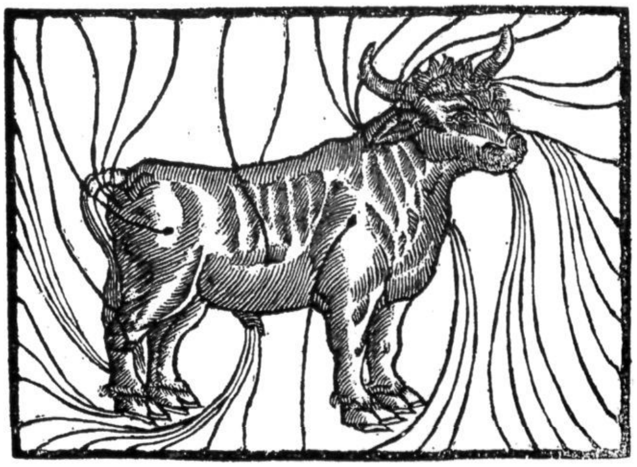

Bou. Gravat del segle XVIII.
Del *Llibre dels secrets d'agricultura* (1617),
obra de fra Miquel Agustí, edició castellana de 1762.

alguna vaca, porcs i aviram. De ramats d'ovins o caprins, no n'hi havia gaires, ja que la proliferació de les vinyes havia pres molts espais de pastura.

Si, com hem dit, el segle XVII marca l'inici del rellançament mataroní, el segle XVIII és el de la gran consolidació. A l'inici del segle, demogràficament, Mataró és la segona població catalana en nombre d'habitants i, tal com diu Pierre Vilar, feia ombra a la mateixa Barcelona. Però després de la guerra de Successió, s'aturarà en certa manera l'impressionant creixement econòmic i demogràfic, tot i que la població es doblarà durant la centúria per arribar a prop dels deu mil habitants a finals de segle, essent la cinquena població catalana en nombre d'habitants. El Maresme era a inicis del segle la regió catalana més densament poblada.

A partir del 1760 es torna a viure un període daurat. Mataró, al segle XVIII, passa d'una economia

agrària, amb la comercialització del vi i derivats, a una economia basada en el comerç tèxtil, seda i cotó, dirigit fonamentalment a Amèrica.

El 1747 es diu que:[7]

«La cosecha única de esta ciudad, de que se puede extraher parte, es la del vino, de cuyo fruto se percibirà, unos años con otros, unas ocho mil y quinientas cargas, cuyo precio también, unos años con otros, computado el bueno con el inferior, será el de veinte y sinco reales de ardites catalanes por carga [...]. La de trigos se reducirá a quinientas quarteras, por cuyo precio, por haver mucho del de inferior calidad, será unos años con otros, el de veinte y sinco reales [...]. La de avas, sevada, judías, azeyte, y demás frutos de que necessita la ciudad para su abasto, no se expressa por su modicidad número alguno, ni menos sus precios, por no poderles vender ningún cosechero, sí que toda la provisión viene de afuera.»

En canvi, queda palès el 1799,[8] quan es diu que «Una regular cosecha de vino, una porción de manufacturas, y un poco de trigo, son las producciones de esta ciudad. Sus manufacturas van a Amèrica, sus vinos parte al mismo destino, y parte al estrangero, y sus granos son tan escasos que alcanzan apenas para el consumo de dos meses.»

Analitzant les dades del cadastre de 1757, veiem que a Mataró la terra estava repartida de la següent manera: el 37% era vinya, el 30% bosc, el 5% cereals, el 4% oliveres, el 3% horta i el 20% restant era erm. La terra estava molt repartida, concretament en quatre-cents setanta-cinc propietaris, dels quals gairebé la meitat tenien menys d'una hectàrea. Tot i amb això, quinze propietaris tenien el 30% de la terra. Les hortes proliferaren molt durant la segona meitat de segle, amb moltíssims establiments d'aigua per part de la Batllia General de Catalunya. Així, el nombre d'hortolans passà de vint-i-sis el 1716 a seixanta-vuit el 1775.

Cal especificar que el terme d'Argentona, a l'època, com ja hem dit, comprenia tot el Rengle i el pla d'en Boet, zones amb gran majoria d'hortes, fet que justifica el baix percentatge dels hortolans mataronins. Normalment les hortes estaven en mans de mercaders i comerciants que les arrendaven.

Un exemple és l'arrendament del mas Mataró, situat sobre l'actual Camp Municipal de Futbol, més amunt de les Caputxines, fet el 1782 pel notari Antoni Bonaventura Mataró.[9] L'arrenden per quatre anys i quatre collites, a un negociant de Mataró, sota pactes com aquests:

«Me reservo el dret de poder tallar qualsevol alzina o oliver de la terra.

Serà de obligació de l'arrendatari de cultivar totes les vinyes de la referida heretat a ús i costum de bon pagès, podant-las, cavant-las, magencant-las i remagencant-les en son degut i acostumat temps.

Serà facultatiu de l'arrendatari de valer-se dels cups, botes, premsas i demés arreus del seller de ma casa en esta ciutat.»

L'hereu del propietari anterior, Joaquim Rafart Soler i Mataró, el 1805 arrenda una horta per sis anys a dos hortolans, amb aquests pactes:[10]

«Los arrendadors deuran pagar las dos diadas de aigua de riego de la dita horta de la que tinc concedida dels molins fariners per l'ajuntament.

Deuran cuidar las tancas i los arbres de dita horta bé i degudament, i reemplaçant aquells que durant dit temps tal vegada se moriran.»

Finalment, l'arrendament d'una horta de Premià ens pot servir per imaginar com serien les noves hortes d'aquell temps. Jaume Derrocada i de Llança, cavaller, el 1757 arrenda l'horta per quatre anys, amb aquests pactes:[11]

«Dit arrendatari haurà de pagar quiscun any tots los gastos se referiran a la manutenció de les bombes de dita sínia.

Deurà conservar la casa i recs se troben en dita propietat i en cas de descomposició refer a sas costas.

Me reservo un quarto de dita casa i lo empriu de la cuina, a cas vulla pasar algun dia per via de recreo.

Deurà plantar quiscun any, en los paratges menos danyosos, dos llimoners, dos tarongers agres, dos tarongers de xina, sis perers i deu moreres, estas per les boras del torrent, pagant-li l'arrendatari els plansons.»

La formació de noves hortes va comportar l'edificació de les masies necessàries per a l'habitació dels hortolans i els serveis agrícoles. Són d'aquella època les de les Cinc Sènies i moltes del pla d'en Boet, aleshores terme d'Argentona.

Un molt bon exemple era el cas del comerciant Jacint Boter, que residia a Madrid. Boter faria construir una casa-torre en una peça de terra hortiva que tenia a Cabrera de Mar, al lloc dit les Ribes, molt a prop de la riera d'Argentona.[12] La casa es va començar a construir el 1752 i s'acabà el 1754, costant més de dues mil lliures. El contracte és molt interessant, ja que ens detalla totes les tasques que es van fer en la construcció de la casa, que tindria tres cóssos:

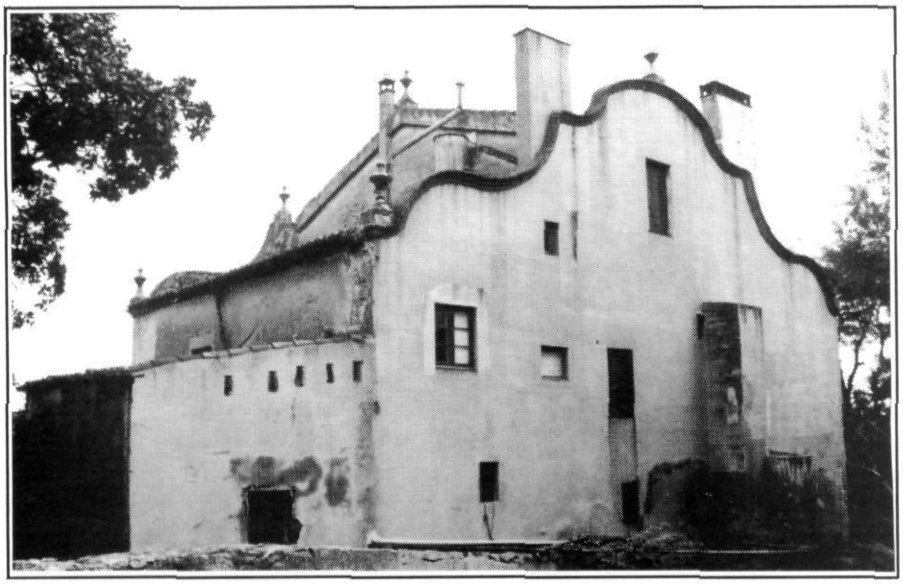

Casa-torre Boter.
Fotografia Enric Subiñà.

L'aigua era indispensable per convertir en horta una terra de secà. Amb aquesta finalitat es feien mines i molts recs per conduir aigua. Eren unes obres molt costoses.

Pau Andreu, a l'època, explica com era de difícil trobar bons hortolans.[14] «Quan se tenen bons hortelans que cuidan bé de las terras, es menester guardar-los, que res pert més las hortas que lo mudar de hortelans, y pensia que per lo present no son encara hortas de poderne traurer 140 lliuras».

«...esto es obrir fonaments y fer las primeras parets fins a sostre, eo, a primer sostre... en acabar de fer de nova de ple primer sostre en amunt fins a la conclusió total de parets y teulada, esto es, fer totas las parets de dit primer sostre en amunt, tant foranas com de dintre casa, fer escalas, finestras, forn, una cuyna, ÿ una necessaria en lo dalt de dita casa, dos ximeneas, una baix y una dalt, posar fogons en ditas cuynas, enrejolar tota la dita casa y cubrirla de teulada, posar y assentar marchs, portas y finestras, y fer una alcova y escriptori en lo quarto que dona sobre lo estudi del canto de solixent y migdia de dita casa, rebrater o rebossar totas las ditas parets de dita casa, dintre y fora, y enlluhirlas y tambe enblancarlas de pinsell en lo dins de dita casa, fer un pou per traurer aigua en lo pati de dita casa, fer un portico des de terra fins al primer sostre ab sa barana de rejola de pla y en ella posar una estampa de St. Isidre ab rajolas de Valencia, ab sos archs en tot lo devant de dita casa, fer un safareig media sota del pati de dita casa, y una clausura de paret de rejola de pla y fonaments de pedra y morter en la part de solixent de dita casa.»

Un altre cas era el del comerciant Salvador Janer, que el 1757 farà passar de vinya a horta una peça de terra al pla de Sant Simó, «replanant dita pessa de terra, fent los saltants i demés necessaris per posar-la corrent per horta, a qual fi s'ha de fer nova casa per habitació del hortolà i recaudació de fruits, pou o nòria ab sa bassa».[13] Aquesta operació li costà 152 lliures –un paleta cobrava mitja lliura diària–. Posteriorment farà construir casa, gastant-se 1.000 lliures més. Aquesta casa actualment és el Palmer, al costat de Sant Simó.

Els millors anys del vi foren a mitjan segle XVIII, amb gairebé deu mil càrregues. A finals de segle un seguit de males collites va provocar que els propietaris cedissin les vinyes a parceria, ja que els jornals al camp eren molt alts, gairebé com els d'un paleta. Es roturaven moltes terres que es convertien en vinyes, a vegades a mans del propietari o a vegades per a establiments. Un exemple de fer-ho a càrrec del propietari és el del comerciant Jaume Dorda, que el 1804 fa passar una peça de terra de dues hectàrees a vinya amb garrofers, prop del castell d'Onofre Arnau.[15] Entre els diferents comptes destaquem:

«Per lo treball de plantar 6 millers de malloles al cap de munt de la propietat, que per ser terra rocosa i aspre es cobra a 18 lliures lo miller.

Per lo treball de plantar 10 millers de seps en terreno seguit i regular, a 11 lliures...

Per lo treball de fer las rasses convenients per la conservació de las plantadas, una rasa gran per rebre totes les aiguas de les demes rases i conduir-les al torrent.

Per la compra de 32 plansons de garrofers a Tiana i los ports fets per los carreters.

Per lo import de 2 pales de ferros que se compraren i posaren en dita plantada.»

L'altre cas és el de Gertrudis Massot Portell i Fogueres, propietària de can Portell de Valldeix i de can Fogueres, que estableix en emfiteusi –cessió del domini útil a canvi d'una pensió anual perpètua– una peça de terra erma, prop de can Portell de Valldeix, a un bracer.[16] En aquest cas els pactes van ser:

«Lo sobredit tros de terra millorareu en 6 anys propvinents a vostres gastos i degau plantar vinya de ceps de bona planta.

Tots los raims o verema que nostre sr donarà (exceptuant los raims de penjar) degau vos en lo temps se veremarà aportar-los i traginar-los a vostres propis gastos en la casa de mi dita estabilient anomenada d'en Portell de Valldeix, ... obligant-me de donar-vos a vos cups i premses de franc... de 7 parts de raig de cup 2 per l'estabilient.

Dels raims de penjar o qualsevol altre fruit i llegums haureu de portar a ma casa situada fora les muralles de dita ciutat anomenada den Fogueres, i de 7/2 parts.»

A finals de segle s'imposen els contractes a rabassa morta, com el que el 1782[17] va fer Maria Dori de Cirera, actualment ca l'Oliva, «per millorar i en manera alguna no deteriorar, sino per tenir i posseir tant quan duraran i fructificaran los primers serments plantadors en lo tros de terra que luego se designara, i no altrement, que vulgarment se diu a rabassa morta...»

Es tractava d'una peça de terra amb pins, i els pactes van ser:

«Dega millorar lo dit propietat i en lloc de cens me pagarà parts anuals de tots los fruits. A saber-se de la verema de 5/2 i del blat de 6/2.

Que en los tres primers anys de mallolatges dega pagarme parts de llegums farà, de 6/2. Si passats dits 3 anys voldrà fer llegums posant-hi fems quedarà lliure de pagar, però si no en posa de 6/2.

Tindrà obligació de batre anualment en la era de mon mas Dori, havent de quedar tota la palla per nos, a excepcio de la de pesols i fesols.

Li serà facultat de tenir 40 anys i no més.

Entrada un parell de pollastres.»

Al segle XVIII el blat continuava essent escàs i, per això, s'havia d'importar d'Aragó, Tarragona, Holanda, Sicília,...

Els importadors solien ser els grans comerciants de la ciutat. Un exemple interessant és el de Josep Matas, que el 1713 firma un contracte amb el superintendent del Principat per abastir les tropes de l'exèrcit reial amb 30.000 quarteres de blat, que podien ser desembarcades a Mataró o bé a Barcelona.[18]

En aquell moment hi havia tres molins a la ciutat, i el cereal s'havia de moldre obligadament allí. De totes maneres, també se'n duia a moldre a Argentona, ja que era més barat, tot i que qui ho feia s'exposava a la confiscació del producte. Per aquest motiu Manuel Llauder, cap al 1795, construiria un molí al costat del torrent del Morets, i el seu fill Josep Francesc un altre, el 1823, a la torre Llauder.[19]

A finals de segle hi va haver polèmica entre l'olivera i el garrofer. L'olivera feia anys que era poc productiva, i es va tendir a substituir-la per garrofers. Pau Andreu deia que «lo garrofer és arbre de major utilitat al dia que los olivers, que molts los arrancan per lo poc profit que donan, tant per no assertar-se las añadas de las olivas, com per lo costós que és collir-las». Tres anys després deia «que en Mataró se donan a arrencar los olivers per fer garrofers, que és lo arbre que dóna més fruit al dia, tant per l'estimació que té lo fruit, com per lo poc que costa de recullir. Ningun parcer se ha volgut desocupar en aprofitar las olivas, per ser pocas, y no podia lo oli pagarlos lo treball.»[20]

Els productes que es cultivaven a les hortes eren molt variats, similars als que es cultiven avui dia. Un molt bon exemple d'això el trobem a Arenys de Munt, al mas Sala, que era on estava mossèn Jaume Avellà. Mercès a un plànol del 1853,[21] podem comprovar que com a prova van plantar ametllers, faves de Mazagan i de Windsor,

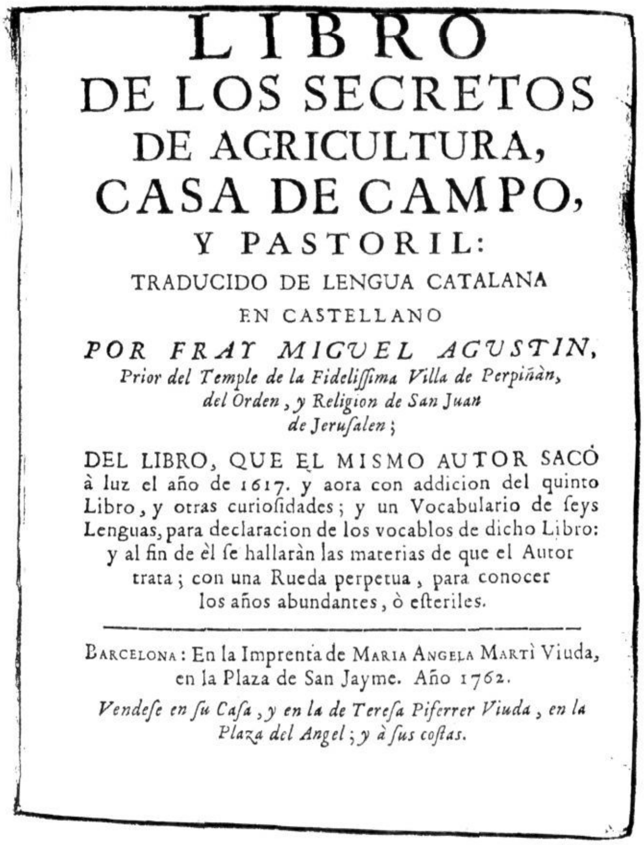
LIBRO
DE LOS SECRETOS
DE AGRICULTURA,
CASA DE CAMPO,
Y PASTORIL:
TRADUCIDO DE LENGUA CATALANA
EN CASTELLANO
POR FRAY MIGUEL AGUSTIN,
Prior del Temple de la Fidelissima Villa de Perpiñàn, del Orden, y Religion de San Juan de Jerusalen;
DEL LIBRO, QUE EL MISMO AUTOR SACÓ à luz el año de 1617. y aora con addicion del quinto Libro, y otras curiosidades; y un Vocabulario de seys Lenguas, para declaracion de los vocablos de dicho Libro: y al fin de èl se hallaràn las materias de que el Autor trata; con una Rueda perpetua, para conocer los años abundantes, ò esteriles.

BARCELONA: En la Imprenta de MARIA ANGELA MARTÌ Viuda, en la Plaza de San Jayme. Año 1762.
Vendese en su Casa, y en la de Teresa Piferrer Viuda, en la Plaza del Angel; y à sus costas.

Portada del *Llibre dels secrets d'agricultura*, edició castellana de 1762.

pèsols del Caballero, del Príncipe Alberto, bledarave de València i blanca ensucrada, col d'Holanda, col de Sant Benés, bròquil del Cabo de Buena Esperanza, bròquil tardà de Granges, bròquil blanc de Porthmouth, col gegant, Choupome blanc, api blanc sòlid i api colorejat sòlid. Són molts els productes d'horta que demostren que s'implantaren a la comarca de molt antic.

EINES

L'utillatge del pagès consistia fonamentalment en l'arada, amb rella de ferro per a les tasques de llaurar, i un seguit d'eines per cavar i remoure la terra, aixades, fangues i arpiots. Les tasques de remoure l'herba, podar, tallar raïms o segar, també tenien les seves pròpies eines, forques, pales, podadores, falçons i falç. Malgrat tot, l'instrumental agrícola del segle XVII català no sembla gaire ric ni tampoc novedós.

Algunes de les eines més corrents durant el segle XVII a Mataró eren les aixades, les arpelles –similars a les aixades, però amb la fulla dividida i utilitzada per cavar vinyes i hort–, destrals,

«Roda perpètua per a saber els anys fèrtils...» del *Llibre dels secrets d'agricultura*, edició castellana de 1762.

«Vocabulari» del *Llibre dels secrets d'agricultura*, edició castellana de 1762.

480 *Vocabulario* *de ſeis Lenguas.* 481

Caſtellano.	*Catalàn.*	*Latin.*	*Portuguès.*	*Italiano.*	*Francès.*
1 Abrotano.	Broida.	Abrotanum.	1 Abrotano.	Abrotano.	Autonne.
2 Abrojos.	Abriulls.	Tribulus.	2 Abrolhos.	Tribulo.	Macors.
3 Acelgas.	Bledas.	Beta.	3 Acelgas.	Bietola.	Porrec.
4 Azufre.	Sofre.	Sulphur.	4 Inxofre.	Solfo.	Sufre.
5 Azafràn.	Safrà.	Crocus.	5 Azafràn.	Zaffaranno.	Faffran.
6 Adelfa.	Baladre.	Nerium.	6 Eloendro.	Oleandro.	Roſaje.
7 Agrimonia.	Agrimonia.	Eupatorium.	7 Agrimonia.	Agrimonia.	Agrimoine.
8 Agalla.	Gallas.	Galla.	8 Vugalhos.	Galla.	Noix de Galle.
9 Agarico.	Agaric.	Agaricum.	9 Agarico.	Agarico.	Agaric.
10 Agraz.	Agràs.	Omphacium.	10 Agrazo.	Agreſto.	Verius.
11 Ajo.	All.	Alium.	11 Alho.	Aglio.	Ail.
12 Ala.	Enula.	Helenium.	12 Ala.	Enola.	Aulnee.
13 Albahaca.	Alfábega.	Ocimum.	13 Mangeticam.	Baſilico.	Dubaſilic.
14 Alholvas.	Sinigrec.	Fenum Græcum.	14 Alfolvas.	Fieno Greco.	Senegre.
15 Altramuces.	Llubins.	Lupinus.	15 Tramozos.	Lupino.	Lupins.
16 Almendras.	Ametlles.	Amigdala.	16 Amendoas.	Mandole.	Amandes.
17 Alcaparras.	Taparas.	Capparis.	17 Alcaparras.	Cappare.	Capres.
18 Alamo blanco.	Albac blanch.	Populus alba.	18 Amieto.	Albero.	Peuplier.
19 Alamo negro.	Arbre poll.	Populus nigra.	19 Amieto.	Albero.	Peuplier.
20 Alvericoques.	Atbrecochs.	Præcocia.	20 Alvercoc.	Bacoche.	Abricoc.
21 Alacranes.	Eſcorpins.	Eſcorpio terreſtris.	21 Alacraon.	Scorpione.	Scurpion.
22 Alazor.	Safrà bort.	Crocus ſilveſtris.	22 Cartamo.	Zaffarano ſalvatico.	Suffran ſauvaje.
23 Aloeigos.	Feſtuchs.	Piſtacia.	23 Fiſticos.	Fiſtachi.	Feſtuje.
24 Alvayalde.	Blanquet.	Ceruſa.	24 Alvayalde.	Biacca.	Ceruſe.
25 Almaſtiga.	Maſtech.	Maſtix.	25 Almeceg.	Maſtice.	Maſtic.
26 Alfalfa.	Alfais.	Medica.	26 Alfafa.	Medica.	Foin de Borgonya.
27 Algarrovas.	Garrofas.	Siliquæ.	27 Alfarrofas.	Carobe.	Caronje.
28 Amapolas.	Roſella.	Papaver erraticum.	28 Papolas.	Papavero ſalvatico.	Coquelicos.
29 Anis.	Matafaluga.	Aniſum.	29 Heradoco.	Anis.	Anis.
30 Anagalide.	Anagalida.	Anagalidis.	30 Morriaom.	Anagalidis.	Matejeline.
31 Apio.	Apit.	Apium paluſtre.	31 Apio.	Apio.	Ache.
32 Araña.	Aranya.	Araneus.	32 Araña.	Ragno.	Araigne.
33 Artemiſſa.	Artemeya.	Artemiſſæ.	33 Artemiſia.	Artemiſia.	Armoyle.
34 Arroz.	Arròs.	Oriza.	34 Arros.	Rice.	Du Ris.
35 Arrayan.	Murtra.	Myrthus.	35 Murta.	Murtella.	Meurte.
36 Arbol.	Olivella.	Liguſtrum.	36 Alfenheyro.	Olivella.	Taoſne.
37 Armuelles.	Eſpinacs.	Atriplex.	37 Armoles.	Trapeſe.	Bonne dame.
38 Avellana.	Avellana.	Avellanæ.	38 Avellam.	Noccibolle.	Noyſette.

Caſte- Hh *Portu-*

eixobridores –eines per cavar al voltant del cep i fer un clot per aturar l'aigua de pluja–, entonegadores –segurament per plantar ceps–, forques, magalles, romanes, xapos –aixades amples que serveixen per cavar o arreplegar terra–.

LES TÈCNIQUES

La presència de grans combinada amb lleguminoses fa pensar en un cert ús intensiu de la terra i en l'existència de rotacions o almenys un ús de la terra un any per l'altre. El guaret, o sigui, deixar reposar la terra d'un any per l'altre, sembla que està en clar retrocés, per donar pas a la combinació grans-lleguminoses.

Per millorar la terra durant els segles XVII i XVIII s'apliquen els fems, que són escassos i cars.[22]

Un gran testimoni de les tècniques és el *Llibre dels secrets d'agricultura*, del 1617, escrit pel frare banyolí Miquel Agustí. Entre les moltes tècniques que esmenta destaquem la que dividia els anys en fèrtils i estèrils, donant símptomes per pressagiar cadascun d'ells. Les fases de la lluna marquen molt –i ens consta que encara avui són utilitzades–, les matances es fan en quart creixent, i la vinya es poda en lluna plena. En quart minvant es capen els animals i es seguen les collites. En lluna nova es femarà el camp i es collirà la fruita. Per evitar les plagues d'insectes aconsella, seguint el grec Diòfanes, de prendre dos o tres ventres de xais, ben escorxats, i deixar-los en un clot del camp, on hi ha la plaga, coberts de fems; després de dos o tres dies es podrà per sorprendre totes les bestioles devorant les despulles, i es podrà exterminar-les fàcilment.

Pel que fa als fems, atribuïa potències de major a menor. La del colom, la dels ases «que és la millor dels animals», la dels ovins, caprins i bovins. La darrera de la llista és la dels porquins, perquè és més càlida i crema la terra.

EL BESTIAR

Com he dit abans, el Maresme no era terra de bestiar. Analitzant diversos inventaris de finals del segle XVI d'Argentona, no s'hi troba cap animal del tipus oví. Bàsicament es tenia algun animal de tir o càrrega, algun porc i aviram. Però cal destacar que mentre can Cabanyes i can Pins tenien bons animals de tir, els pagesos Gual i Pujol no en tenien cap, per la qual cosa havien d'utilitzar-ne algun de deixat. Així mateix, només una casa sembla que podia obtenir llet, can Pins, que tenia dues cabres.[23]

Enric Subiñà i Coll

NOTES

1.- Museu Arxiu de Santa Maria Mataró (=MASMM), *El memorial del rector Folquer*, edició festa de Santa Llúcia (Mataró 1983).

2.- A. SIMON TARRÉS, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*. Ed. Curial (Barcelona 1993), pp. 65 i 68.

3.- SIMON TARRÉS, *Op. cit.*, p. 31.

4.- «Joseph Towsend: Viatgers del segle XVIII al Maresme» 2, *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* núm. 13 (Mataró 1982).

5.- «Arthur Young: Viatgers del segle XVIII al Maresme» 5, *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* núm. 16 (Mataró 1983).

6.- ENRIC SUBIÑÀ I COLL, «Societat i habitatge a Argentona a finals del segle XVI». Treball inèdit (1999).
L'alambí és un aparell de destil·lar, generalment de metall, que consisteix en un calderí amb una tapadora semiesfèrica, d'on arrenca el tub que condueix els productes de la destil·lació al refrigerant.

7.- F. COSTA I OLLER, *Mataró al segle XVIII*, Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1988), p. 89.

8.- COSTA I OLLER, *Op. cit.*, p. 87.

9.- Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu notarial de Mataró (=ACA, ANM), 952, notari Francesc Poy, foli 220 (29/11/1782).

10.- Arxiu Històric Comarcal de Mataró, Arxiu notarial de Mataró (=AHCM, ANM), notari Desideri Torras (7/6/1805), foli 278.

11.- ACA, ANM, 808, notari Josep Serra (14/9/1757), foli 70.

12.- ACA, ANM, 642, notari Josep Pintat (9/12/1754), foli 312.

13.- ACA, ANM, 808, notari Josep Serra (18/8/1757), foli 69.

14.- A. MARTÍ I COLL, *Cartes d'un mestre veler*, Premi Iluro 1966, p. 106.

15.- AHCM, ANM, notari Desideri Torras (7/5/1804), foli 201.

16.- ACA, ANM, 691, notari Esteve Font (5/6/1740), foli 76.

17.- ACA, ANM, 952, notari Francesc Poy (22/12/1782), foli 243.

18.- ACA, ANM, 436, notari Martí Simon (6/10/1713), foli 205.

19.- ENRIC SUBIÑÀ I COLL, «La Torre Llauder. La masia i els seus propietaris», *XV Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria - Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1999), pp. 89 i 91.

20.- MARTÍ I COLL, *Op. cit.*, p. 101.

21.- Biblioteca de Catalunya, fons Saudín, 150/13, «Plan Croquis de la Casa Sala y su huerto...»

22.- FRA MIQUEL AGUSTÍ, *Llibre dels Secrets de Agricultura Casa de Camp y Pastoril* (Barcelona 1617).

23.- SUBIÑÀ I COLL, «Societat i habitatge...»

BIBLIOGRAFIA

CAMPS i ARBOIX, J. *Història de l'agricultura catalana*. Ed. Taber (Barcelona 1969).

COLOMER, J.M. *Mataró al mil cinc-cents*. Premi Iluro 1967 (Mataró 1969).

COSTA i OLLER, F. *Mataró al segle XVIII*. Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1988).

GIMÉNEZ i BLASCO, J. *Continuïtat i canvi a les estructures econòmiques de la Catalunya del segle XVII. Mataró, 1580-1710*. Tesi doctoral (Universitat de Barcelona 2000).

LLOVET, J. *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Caixa Laietana (Mataró 2000).

VILAR, P. *Catalunya dins l'Espanya moderna* (Barcelona 1964).

El nostre col·laborador ens presenta una família mataronina del segle XVIII, com a paradigma de la trajectòria d'alguns comerciants-negociants catalans de l'època.

L'ASCENS SOCIAL DELS BOTER: DE SASTRES A MATARÓ A COMERCIANTS A MADRID I A BENEFACTORS DE SANTA MARIA DE MATARÓ

L'objectiu és donar a conèixer, encara que d'una manera succinta, l'origen i fets dels Boter, una família del segle XVIII, que de sastres a Mataró es plantaren a comerciants a Madrid, i arribaren a assolir una bona posició econòmica, segons es dedueix de les inversions i donacions que feren a la nostra ciutat i de les disposicions preses als seus testaments.

No ens remuntarem massa lluny en el passat dels Boter. Començarem amb Francesc, nascut el 1654 a Mataró, fill de Josep Boter, sastre; el seu avi, Pau Boter, era d'ofici vidrier.[1] Francesc es casà tres vegades. Primer, amb Teresa Fexes (1681), filla de Narcís Fexes, llibreter,[2] després amb Eulàlia Pou (1694), que era vídua per segona vegada[3] i finalment amb Caterina Janer (1697), igualment vídua. Aquestes consorts li donaren entre totes com a mínim onze fills, però per no complicar-nos massa, aquí només farem esment de Josep, l'hereu, fill de la primera i de Jacint i Anna Maria, fills de la darrera.[4]

JOSEP BOTER I FEXES. El 1684 Josep naixia a Mataró. Vint anys més tard es casava amb la seva veïna del carrer de Barcelona, Clara Ferragut,[5] i, havent enviduat, el 1722 ho féu amb Eulàlia Torres i Gallart, filla de Jaume Torres i Gallart, pagès. De la primera dona li nasqué Clara, i de la segona, Francesc, entre d'altres fills.

Ignorem quins motius portaren Josep Boter a establir-se a Madrid. Allò que queda clar és que hi mudà el seu ofici de sastre pel de comerciant. Ho diem perquè el 1734, en una tramesa de teixits que es féu amb carro des de Mataró per a diversos comerciants de Madrid, per al consum de llurs «tiendas», Josep Boter figura a la relació amb unes peces d'estamenyes i xamellots d'Amiens, i com a «mercadel de la lonja cerrada de dicha villa»,[6] és a dir, com a venedor a l'engròs. Madrid era aleshores una plaça consumidora, amb molts estímuls per al comerç. Però sobre els afers de

Anotació –amb trets artístics– de l'òbit de Clara Ferragut, al llibre de Funerària de la parròquia de Santa Maria, l'1 d'octubre de 1705. Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró.

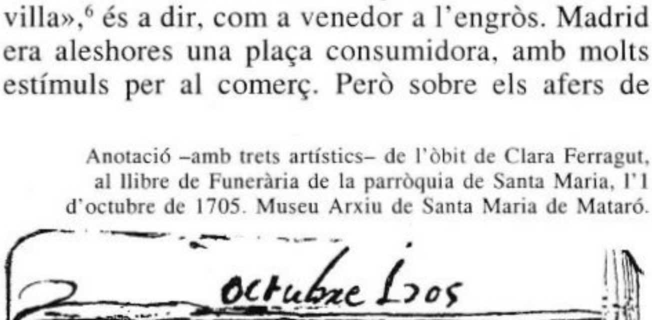

Josep Boter a Madrid no sabem gairebé res. Només el trobem a partir de 1736 com a apoderat a Madrid, per a diverses comeses, del conegut comerciant i parçoner (copropietari) d'embarcacions barceloní, Bernat Glòria.[7]

Ocasionalment, l'any 1737, també veurem Josep Boter com a apoderat dels regidors mataronins prop del pare provincial de les Escoles Pies d'Espanya, que residia a Madrid, en uns moments en què l'Ajuntament de Mataró estava tractant d'introduir aquestes escoles a la ciutat. Els regidors de Mataró també donaren poder a Boter, de qui tenien «la mayor satisfacción y confianza», per a gestionar prop del rei o dels seus ministres la llicència per a la fundació escolàpia.[8]

Allò que sí és evident és que Josep Boter degué prosperar molt a Madrid. Si més no, sembla indicar-ho el fet que a l'any 1739, bo i residint-hi, arribés a un conveni amb l'Ajuntament de Mataró, mitjançant el qual aquest darrer es comprometia a satisfer-li l'import de 504 lliures 10 sous, que li devia per pensions endarrerides de dos censals, amb el benentès que aquesta quantitat s'apliqués a sufragar la reconstrucció del campanar de l'església de Santa Maria. I és que amb les obres d'ampliació del temple, aquest campanar havia quedat més baix que la coberta de l'església, i això reportava uns certs inconvenients als veïns de la ciutat.[9]

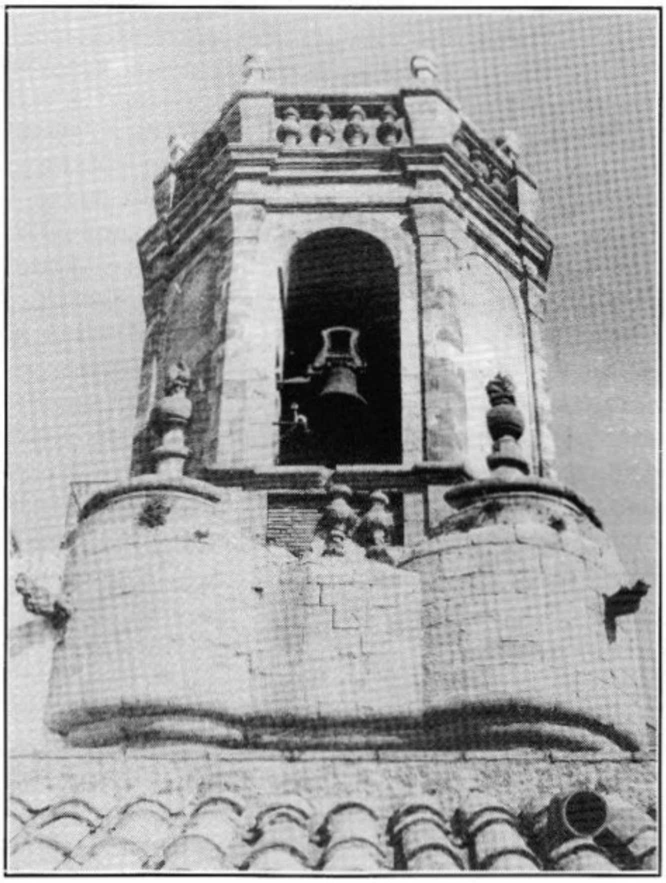

El campanar de l'església de Santa Maria, aixecat sobre l'antiga torre gòtica. El 1739 Josep Boter arribà a un acord amb l'Ajuntament de Mataró per a contribuir econòmicament a la seva edificació.

Fotografia Miquel Sala. Museu Arxiu de Santa Maria.

Potser aquest donatiu mogué més tard un cronista anònim a escriure que a aquelles obres hi havia contribuït d'una manera especial Josep Boter «que havia estat sastre», diu, «y lo feren hanar [sic] a Madrid y allí féu la fortuna; morí a esta Ciutat y son fill es a Madrid fent de marxant».[10]

Més endavant, l'any 1744, continuant encara a Madrid, Josep Boter féu un donatiu a l'hospital de Mataró, mitjançant una operació portada de conjunt amb Anton Llauder i Matas, de Mataró i ciutadà honrat de Barcelona. Concretament, ambdós convingueren de cedir al susdit hospital l'import de tres íntegres pensions que l'Ajuntament els devia per uns respectius censals, alhora que un regidor, Joan Antoni Andreu, es comprometia a bestreure els imports i esperar a rescabalar-se'n quan l'Ajuntament disposés de diners.[11]

JOSEP BOTER A MATARÓ. TESTAMENT I MORT

Després, trobem Josep Boter a Mataró. I és a l'agost de 1747, en ocasió de la compra d'una peça de vinya, de 12 jornals, al paratge de l'Esperança sota el convent dels caputxins, pel preu de 320 lliures. Al mes següent Boter donava aquesta peça al susdit convent.[12] De banda d'això, remarquem que el 23 del mes anterior havia tingut l'honor de portar el penó de la confraria de la Minerva en la processó general que se celebrà per a traslladar el Santíssim Sagrament de l'església vella de l'Hospital a la nova de la mateixa institució, que havia estat beneïda el dia anterior.[13]

Finalment, Josep Boter, residint al carrer d'Argentona, féu testament el mateix 1747. Abans que tot, hi disposà que, si a la seva mort no tenia sepultura pròpia, fos enterrat en un dels nínxols de la capella dels Dolors de Santa Maria, i malgrat que ja s'havia fet celebrar en vida el funeral per a ell i la seva muller, se li fes una absolta general a casa seva el dia abans del seu enterrament, un ofici doble major a la parroquial, i un altre al convent de Sant Josep dels carmelites. Encara hi afegí la celebració de 400 misses resades de caritat 6 sous cadascuna, distribuïdes així: 50 a la parroquial, 50 a Sant Josep, 50 a l'església de l'Esperança de caputxins, 50 a la de les Escoles Pies, 50 a Josep Sala, prevere, sagristà de Sant

Just i Pastor de Barcelona, nebot seu, 50 a un altre prevere, i les restants 100 misses a elecció dels marmessors. Boter també disposà diversos llegats. A Clara, filla de la seva primera muller, malgrat que ja l'havia dotada i li havia cedit tots els béns de la seva mare, i pagat a ella i marit més de 1.600 lliures, li deixà un vitalici de 50 lliures l'any; als fills de Clara 1.000 lliures entre tots, a càrrec de l'hereu;[14] al seu germà Jacint, 500 lliures pel cas que prengués estat carnal o espiritual; a una neboda, Gertrudis Aregall, tot allò que havia pagat per deutes i millores dels béns al seu pare. També disposà que l'hereu mantingués la seva mare Eulàlia Torres i li donés 50 lliures l'any. Cas que aquesta no volgués viure amb ell, li hauria de pagar 365 lliures anyals. Eulàlia, si ho volgués, podia restituir-se del dot, però no pas de l'escreix que li féu. Igualment, per al seu ús, se li havia de lliurar la vaixella i coberts de plata, matalassos, llençols, etc. i tot l'or, joies i perles del seu servei, vestits, quadres de sants, etc. Podia ocupar la casa del carrer de Barcelona i, cas que volgués viure a Madrid, se li cerqués estada. Si contreia noves núpcies, només tindria dret a la pensió vitalícia de les 365 lliures. Josep Boter disposà també que l'hereu mantingués Caterina, la madrastra del testador i facultà la seva muller per condonar en tot o en part, 300 lliures que havia deixat al seu cunyat Jaume Torres Gallart.[15] Instituí hereu universal el seu fill Francesc, i després de designar els seus substituts, l'imposà l'obligació d'esmerçar fins a 15.000 lliures en censals, censos o béns immobles a Catalunya dins el termini de tres anys, passats els quals tot allò que quedés pendent s'apliqués a l'hospital de pobres malalts de Mataró. També, per al cas que s'arribés a fer la substitució d'hereu mana que, a qui correspongui, fes dipòsit a l'arxiu parroquial de 3.000 lliures, «dites y escrites» als administradors de l'hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena, perquè ho esmercessin en censals, propietats, etc., i els rèdits servissin per a l'hospital, amb l'obligació de celebrar una missa diària pel repòs de la seva ànima i família; el producte sobrant quedava per a aquella institució. Si algú, de banda dels administradors, volgués entrar en la disposició de dita missa, quedava tot sospès, i el producte de les 3.000 lliures restava a favor de l'hospital. Cas que abans de morir ja hagués fet la fundació i lliurament de les 3.000 lliures, deixava sense efecte aquesta disposició.

Finalment, si la seva neboda Gertrudis, que era la darrera en la nòmina dels substituts d'hereu, moría sense fills, feia i instituïa, com a hereu universal, diu, «Nostre Senyor Jesucrist y a ma ànima», disposant que tots els seus béns s'apliquessin a l'hospital; una meitat quedaria per als seus administradors, amb destinació als pobres, i l'altra meitat, aquests mateixos administradors n'havien de fer sis parts: una per a l'Obra de l'església parroquial de Mataró, amb l'obligació que si arribava a 900 lliures s'esmercessin en «sants de plata a pich de martell» (una imatge de sant Josep i una altra de santa Eulàlia); les parts restants, a repartir entre les confraries de la Minerva, del Roser, la congregació dels Dolors, la confraria del Carme dels carmelites i el rector i comunitat de l'Escola Pia.[16] Tot plegat confirma que l'estada i els negocis a Madrid li degueren haver estat ben favorables.

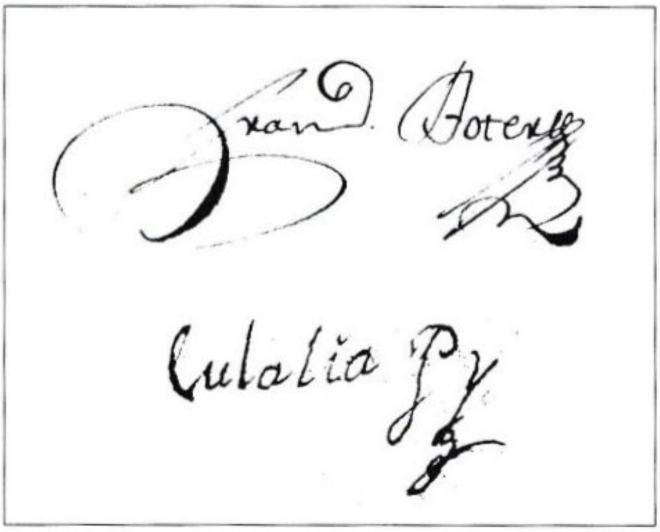

Signatures de Francesc Boter i d'Eulàlia Pi.

Josep Boter va morir a Mataró el gener de l'any següent (1748). A l'inventari preceptiu que tot seguit van aixecar Eulàlia, la seva vídua i Francesc el seu fill, hi fan constar que només es relacionaven els béns que tenia a Mataró, com eren una casa d'un cós al carrer de Barcelona i el contingut de la que habitava del carrer d'Argentona, mobiliari, imatges, quadres, joies, plata (sotacopa, safates, fruitera, palmatòria, espaviladores, canelobres, escupidora, saler, ouera, espasa, capsa de tabac), casaques, mitges, uns censals, etc., en tant que –al·leguen– era quasi impossible de fer la mateixa cosa amb els béns que el difunt tenia a Madrid i a altres llocs.[17]

JACINT BOTER I JANER. Germanastre de l'anterior, nasqué a Mataró l'any 1706. El 1727 el trobem com a botiguer; després també el veurem a Madrid. D'aquest membre de la família, no en sabem gran cosa. Abans que res, direm que era familiar del Sant Ofici, i això el situava en un graó respectable dins la societat de l'època, malgrat la reducció paulatina d'exempcions que d'antic els familiars gaudien. Jacint tenia cinc cases a Mataró, segons el cadastre de 1772.[18] A Cabrera també posseïa una casa o «torre» amb capella i

horta, a l'indret anomenat les Ribes, prop la riera d'Argentona. El 1763 havia comprat una peça de vinya al mateix lloc.[19]

Jacint morí a Mataró a l'any 1774. Al seu testament, redactat el 1770, hi sobresurt el gran nombre d'oficis i misses que hi disposa (dotze misses de caritat una pesseta [7/6 sous], 1.200 misses de 6 sous a Santa Maria, 500 a Sant Josep, 250 al Escolapis, 350 als Caputxins (església) i 200 (convent), 210 a elecció dels marmessors; també algunes deixes, com 50 lliures a l'Hospital, 50 a l'obra de Santa Maria, 50 a l'oratori de la Mare de Déu dels Dolors, 50 a la confraria del Sagrament, 25 a les Caputxines i 25 als Carmelites, perquè «resin», llegim, «a cors una part de rosari», i 50 lliures a l'altar de sant Isidre, per a un altar nou o millorar l'existent. Jacint féu altres llegats a favor de persones o parents, entre els quals, el pare Llorenç de Mataró, nebot caputxí, a qui precisament assignà 25 lliures l'any, «sia ab xocolata, tabaco o ab lo que est pare Llorenç li demanarà o volrà». A la seva criada, Margarida Auladell, que feia uns 13 anys que el servia a Mataró i a Madrid, li llega 100 lliures anuals, i 560 lliures de comptant, ultra mobiliari, coberteria, quadres, un monjo de vidre de 9 meitadelles de vi, ple de bon vi, etc., la casa franca i permís per anar a la vinya del testador una o dues vegades l'any i emportar-se'n dos cistells de raïms. Deixa als fills que els seus nebots Pau i Caterina Andreu tinguessin fins a la mort del testador, 200 lliures a cadascun, per quan prenguessin estat carnal o espiritual (si el seu nebot Francesc –l'hereu– no volgués encarregar-se d'aquest treball, els imports s'haurien de dipositar a l'arxiu de Santa Maria amb la mateixa obligació); al seu nebot Josep Andreu, fill de Josep Andreu i Anna Maria Boter, la seva germana, 3.000 lliures, per una sola vegada. Ordena als marmessors de fer inventari dels seus béns, entre els quals esmenta la casa del carrer de Barcelona, que habitava, les de la plaça de Sant Cristòfor, carrers de Santa Marta i Santa Teresa, així com la casa o «torre» situada en el paratge de les Ribes, de Cabrera, amb la seva capella (i ornaments i casulles) i terres de conreu. Al seu domicili també tenia alguns censals, 600 unces de plata obrada, capses d'or, una de plata. Jacint disposà també que es donessin cinc diners a cada pobre que anés a casa seva el dia del seu enterrament. Finalment, nomenà hereu universal el seu nebot Francesc Boter.[20]

Jacint Boter redactà, encara, un codicil el mateix 1774 augmentant el nombre de les misses, l'import d'alguns llegats i afegint-hi algun de nou (Caputxins, Obra de Santa Maria). Concedí el dret d'habitació d'una casa del carrer de Santa Marta a unes germanes de la seva criada Margarida Auladell, i a més un llegat de 20 lliures per una sola vegada. Cas que Margarida preferís viure amb les seves germanes, l'autoritza a llogar la casa que li assignava i lucrar-se dels lloguers. A Maria Rosa, criada seva, neboda de les Auladell, li deixà 25 lliures per quan prengués estat. Ultra això disposà alguns altres llegats, com el de Jacinta Andreu, la seva fillola, filla de Pau i Caterina Andreu, a la qual deixà 200 lliures a més de les 200 que ja li consignava en testament; a Pau i Caterina Andreu, 70 lliures, en tant que al pare Llorens li feia donació d'un llibre de Fra Luís de Granada. Finalment, cancel·là el llegat que havia fet en testament a favor del nebot Josep Andreu, però li deixà 2.500 lliures també per una sola vegada.[21]

Per últim, en relació a Jacint Boter, volem recollir un afer que tingué lloc poc després de morir. La seva criada Margarida Auladell fou cridada a declarar a l'Ajuntament sobre si en una ocasió l'organista de Santa Maria, Lluís Parera, havia obsequiat Jacint amb unes flautes de peltre. Margarida manifestà que era veritat; que les portaren a casa Jacint i que aquest n'envià una de petita a Madrid i les altres les féu fondre amb un peltre seu, i que de tot plegat en feren peces de vaixella. Cal dir que l'Ajuntament en aquells moments estava barallat amb Parera, pel fet que aquest es negava a procurar-se el manxaire de l'orgue.[22]

FRANCESC BOTER I TORRES. Nascut el 1727, fill de la segona muller de Josep Boter, continuà la casa de comerç del seu pare a Madrid, que girava sota la denominació de Joseph Boter y Hijo. Gràcies a uns estudis de Jaume Torras i Elias, sabem que aquesta casa era, als anys cinquanta, corresponsal a Madrid dels Torelló, uns paraires i comerciants d'Igualada, per bé que aquests igualadins, quan calia, també actuaven de comissionats de Boter en la venda de llana castellana a Igualada i comarca. La bona posició econòmica assolida a Madrid pels Boter, queda palesa en el fet que a l'any 1750 els Torelló venguessin a Francesc Boter un censal no res menys que de 8.000 lliures (pensió anual de 240 lliures). Precisament, les 8.000 lliures les reberen de mans de Jacint Boter, l'oncle de Francesc.[23]

L'administrador de Francesc Boter a Mataró era Pau Andreu, casat amb una seva cosina. Com a home de confiança també es valia de Josep Sala, prevere, que hem vist abans, aleshores beneficiat de l'església de Sant Cugat de Barcelona i prior

de Sant Vicenç de Pinós (Solsonès), que apareix en alguna escriptura notarial comptant amb poders de Boter.[24]

ELS MATRIMONIS DE FRANCESC BOTER

Ben segur que per millorar el seu status social, Francesc Boter procurà cercar una esposa entre l'èlit mataronina. I així el 1750 contragué núpcies amb Maria Marta Llauder, de 18 anys d'edat. Marta era filla d'Anton Llauder, ciutadà honrat de Barcelona, i Maria Matas, veïns de Mataró.

Com que Boter residia a Madrid, el casament se celebrà a Santa Maria per poders, que Francesc atorgà a l'efecte al seu oncle Jacint Boter. Prèviament, aquest oncle va concloure capítols matrimonials, en nom del seu nebot, amb Marta. Els Llauder constituïren el dot de la seva filla en 400 dobles d'or, equivalents a 2.240 lliures (1.120 lliures valor de dues calaixeres proveïdes de robes, gales, joies, vestits, etc.; 250 lliures a satisfer el dia de la boda mateix i les restants 560 lliures al cap d'un any). Al seu torn, Jacint li constituí escreix d'altres 400 dobles d'or, amb el benentès que en cas que Marta morís, els seus recobrarien el dot com havien pactat, però que l'escreix pervindria als fills.[25] El matrimoni amb Marta Llauder fou de curta durada. Només quatre anys més tard, el 20 de gener de 1754, Marta moria a Mataró mateix, probablement a causa de part, puix que dos dies abans el llibre d'òbits parroquial enregistra la mort d'un albat fill de la parella, amb la indicació de «batejat privadament per la urgent necessitat».

Francesc Boter contragué noves núpcies el 1756 amb Eulàlia Pi, resident a Madrid, filla d'Anton Pi, comerciant, i d'Isabel Valls, de Barcelona, difunts. Els nous esposos atorgaren capítols matrimonials davant d'un notari de Madrid, en els quals s'expressa que un oncle d'Eulàlia li feia donació de 700 lliures i dos baguls amb robes i vestits acostumats, en tant que ella mateixa aportava com a dot, ultra la donació del seu oncle, la llegítima que li pogués correspondre d'unes cases a Barcelona. Per la seva banda. Francesc assignà 350 lliures d'escreix a la seva futura esposa, tot puntualitzant que a la seva mort l'escreix havia de passar als fills sobrevivents, però que de no haver-los, li'n feia cessió. De banda d'això, ambdós fan una expressa declaració en el sentit que, essent les lleis de Castella distintes de les del Principat de Catalunya, «donde ellos nacieron», llegim, «y en donde esperan dentro de algun tiempo passar el resto de sus vidas», el contingut dels capítols quedava subjecte a les lleis del Principat.[26] Remarquem que malgrat aquesta manifestació ben concreta de llurs voluntats, l'any 1763 confirmaren aquests capítols davant un notari de Barcelona, tot posant especial èmfasi en la renúncia als costums de Castella, especialment pel que es referia a la «mitad de los lucrativos y gananciales» que assolissin durant el matrimoni.[27] Amb això Francesc Boter volia deixar ben clara la separació de béns entre la parella.

FRANCESC BOTER, CIUTADÀ HONRAT DE BARCELONA

Si el seu oncle Jacint havia aconseguit arribar a familiar del Sant Ofici, Francesc Boter, es faria aquell mateix any amb el privilegi i honor de ciutadà honrat de Barcelona, que li va atorgar Carles III. La concessió d'aquest títol entrava en aquella època dins les facultats discrecionals dels monarques i més que res la seva distinció donava molt prestigi i consideració social. Com a mèrits contrets per Francesc Boter per justificar-ne l'adjudicació, només s'hi fa constar «la antigüedad de la Casa y familia de vos Francisco Boter y Torres», segons que llegim al text, sense cap més explicació![28]

LES INVERSIONS DE BOTER A MATARÓ

De banda de tot això, convé remarcar que Francesc Boter efectuà algunes inversions a Mataró mateix. El 1766 comprà a Fèlix Pla, prevere, dos cóssos de cases al carrer de Barcelona, per 2.000 lliures, a satisfer als hereus del venedor, quan aquest morís; entretant, el mossèn continuaria ocupant la finca.[29] Mort Pla l'any 1776, Boter dipositá aquest import (rebaixat en 200 lliures que li calgué lliurar als parents de Pla) a l'arxiu de Santa Maria, per a la fundació del Dr. Pla en favor de l'Hospital.[30] A l'any següent vengué la casa pel mateix preu, a pagar en tres terminis, més una almoina de 150 lliures per a l'Obra de la parroquial.[31]

Boter comprà també algunes altres cases de la ciutat, una d'elles a la seva germanastra, Clara, per 620 lliures,[32] i establí patis de terra, que no esmentem per no allargar-nos massa. Però sí que cal fer esment de la compra que va fer l'any 1780 d'una casa o «torre» aïllada, situada prop del convent de les caputxines, de tres cóssos, i un hort amb «clausura de rajola de València» i aigua per a regar dels molins de la ciutat. Aquesta casa que disposava, àdhuc, de capella pròpia i que li costà 4.000 lliures, era aleshores propietat de Rafael Puget, comerciant de Barcelona.[33]

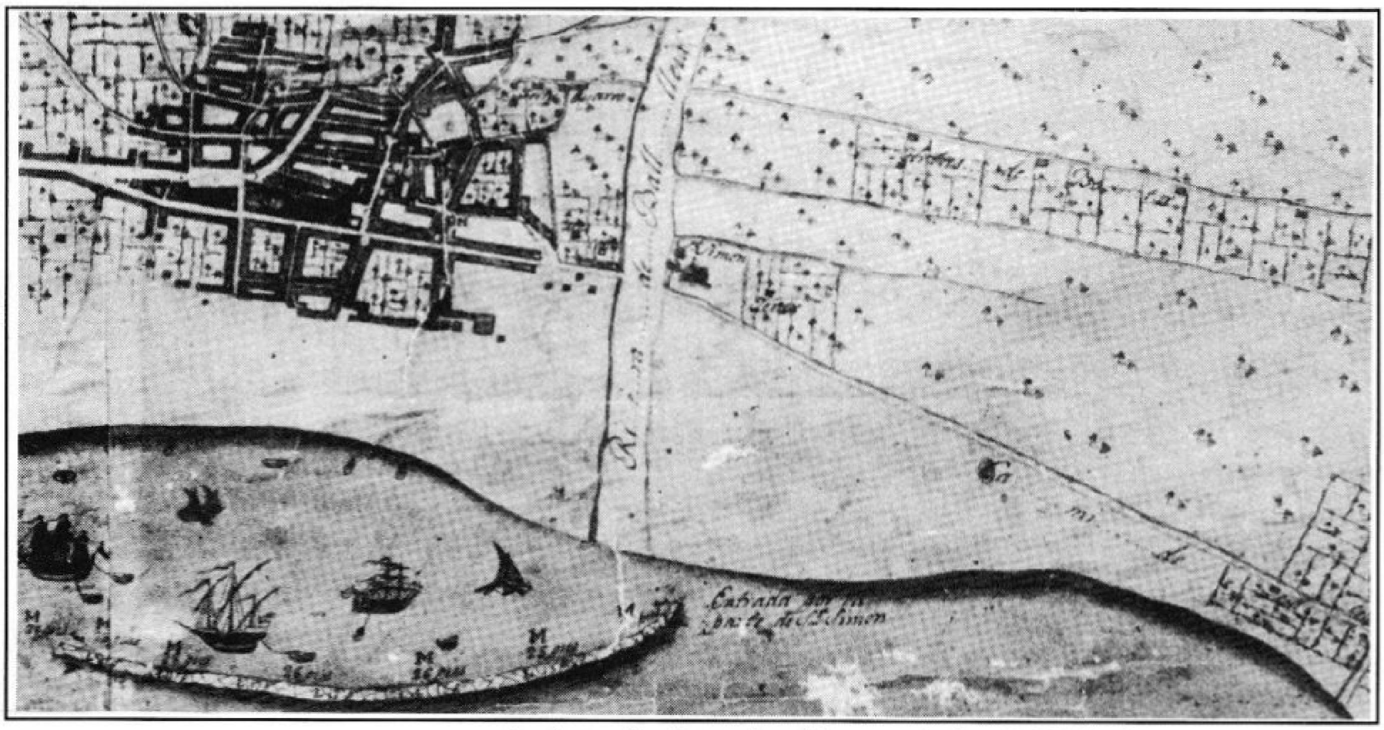

Les hortes d'en Boter, cinc sénies, entre la riera de Valldeix i el torrent Forcat (1815). D'un plànol propietat d'Esteve Martí i Coll de Mataró. Fotografia Masachs.

Francesc Boter apostà també en el sector de l'agricultura. A l'*Apeo* del 1757 apareix com el primer propietari d'horta de Mataró, amb unes extensions de regadiu situades a l'antic camí de Llavaneres, al pla de les Vinyes i torrent Forcat i una altra al camí ral de Barcelona.[34] El 1775 realitzà unes obres al primer paratge per allargar una mina i portar l'aigua mitjançant una canonada sobre arcades, per tal d'augmentar la capacitat de regatge.[35] Sabem que a l'any següent hi havia aixecades un total de vuitanta-una arcades per a la conducció de l'aigua a les hortes.[36] Aquests treballs prosseguirien als anys successius, i d'aquesta manera el sector es convertiria en un fèrtil paratge de conreu de regadiu, conegut durant molts anys per les hortes d'en Boter i avui per les Cinc Sénies.

Les arcades per a la conducció de l'aigua de mina de les Cinc Sénies, avui. Panoràmica des de l'horta de Sant Francesc.

De tot plegat, se'n fa ressò Pau Andreu, el marit de la seva cosina Caterina, en el seu copiador de cartes. Aquestes epístoles mostren l'interès que posava Boter a transformar els seus terrenys en horta i les dificultats que això representava, com era el previ terraplenat i anivellament dels sòls, la perforació de la mina per disposar d'aigua i la seva conducció als camps; en definitiva, molt costós.[37] Aquestes hortes portaven noms de sants, com era costum aleshores, com sant Francesc, santa Eulàlia, sant Jacint, sant Josep, alguns dels quals encara avui es conserven. No cal dir que Boter hagué d'ocupar-se també de l'explotació de les terres i de tenir cura de la casa o «torre», del paratge de les Ribes (Cabrera), que havia heretat del seu oncle Jacint.

De banda d'això, com havia esdevingut amb el seu pare, el fet que Francesc Boter residís a Madrid l'aprofitava l'Ajuntament de Mataró per a confiar-li algun encàrrec prop de l'agent que tenia a la Cort. Precisament, sabem que l'any 1779 va rebre un mapa o pla del port, suposem per lliurar-

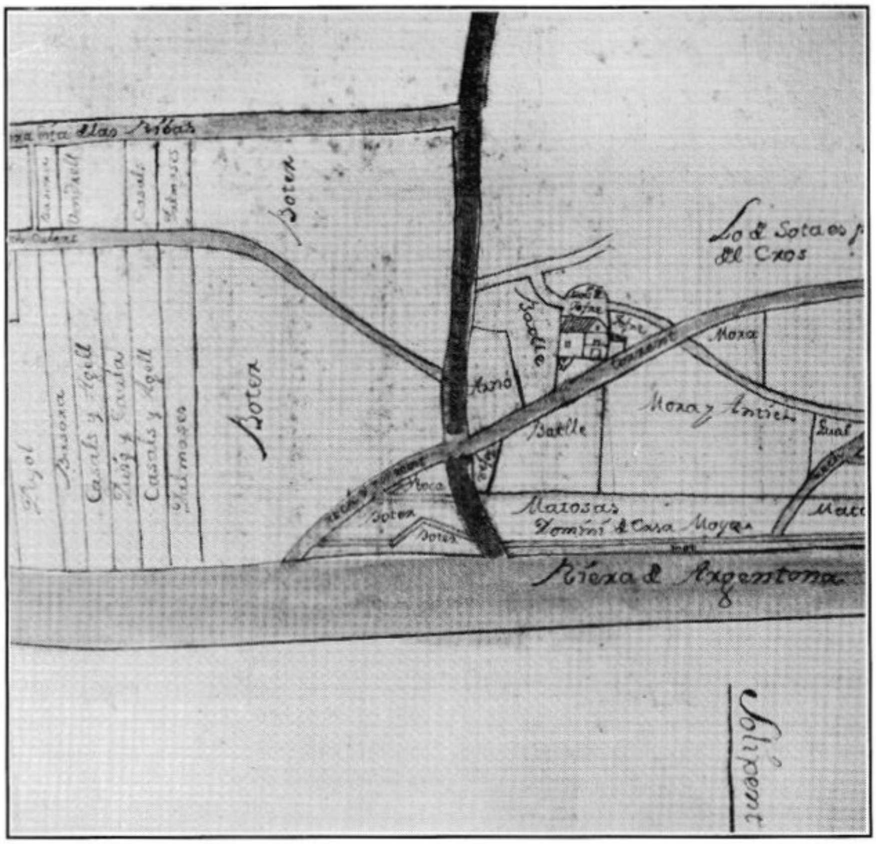

Les terres dels Boter al paratge de les Ribes (Cabrera), tocant la riera d'Argentona (c.1806). Col·lecció de plànols dels dominis i senyories de la casa de Cartellà i de Moja.

Arxiu Municipal de Mataró.
Fotografia A.M.C. Canal.

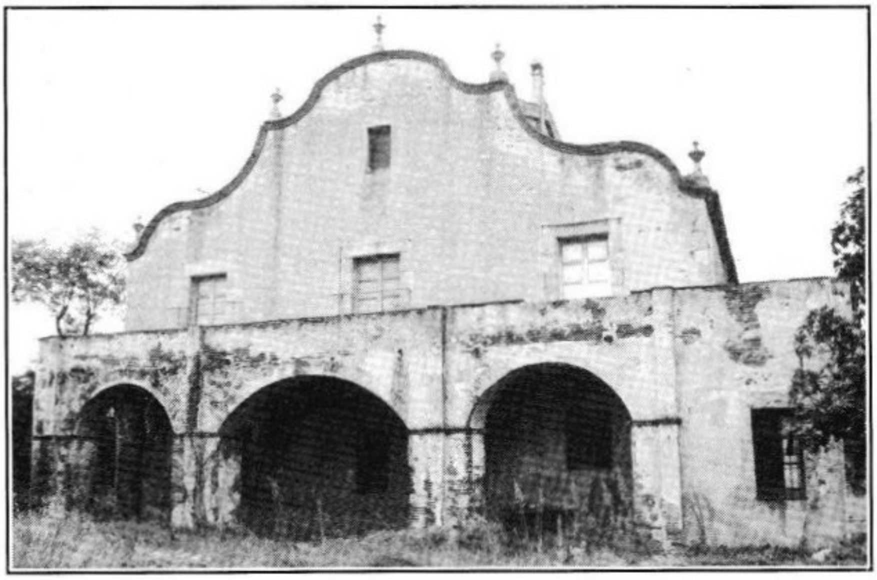

La casa-torre de Jacint Boter al paratge de les Ribes (Cabrera), avui.
Fotografia Enric Subiñà i Coll

lo a aquell agent, que havia d'elevar al rei una representació (sol·licitud) de l'Ajuntament sobre la necessitat de la construcció d'un port a la ciutat. No cal dir que l'obra no prosperà.[38]

Francesc Boter féu, encara, algunes altres inversions a la ciutat. El 1779 el trobarem com a partícip en l'empresa del noliejament d'un vaixell corsari que s'emprengué a Mataró mateix, per tal de dificultar el comerç marítim britànic en ocasió de la guerra declarada contra els anglesos (1779-1783). Al vaixell, li posaren el nom de *Provincia de Mataró* (província de Marina, s'entén), i a l'empresa es sumaren alguns comerciants i altres persones de la ciutat. De banda d'assolir algun rendiment, allò que potser cercava Boter era situar-se per damunt de l'èlit local. Així sembla deduir-se de la recomanació que li feia el seu cosí Pau Andreu, de sotscriure algunes accions d'aquesta empresa: «que ab 300 lliuras burla esta gran Nobleza», li diu referint-se a la classe social superior de la ciutat. Poc després, també li explica que el governador de Mataró havia fet pública la notícia de la seva subscripció, confiant que això faria moure algunes senyores de la ciutat. Però Andreu afegeix amb sorneguera: «que ho creuré, si ho veig».[39] El resultat de l'empresa del noliejament del corsari fou bastant magre, i no estigué exempt de conflictes, com ja ho hem exposat en altres llocs.[40]

FRANCESC BOTER I L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA

Francesc Boter es presenta igualment generós amb la parroquial de Santa Maria com ho havia fet uns anys abans el seu pare. Així, el 1765 lliurà 500 lliures per a la reparació d'un sector del temple que amenaçava ruïna.[41] Deu anys més tard regalà a la mateixa església «unas sacras de Plata y un Missal ab codern de Evangeli y Espístola tam [sic] bé guarnit», d'un valor tot plegat de prop de mil lliures, segons que així ho estimava [potser exagerant] el clergue que ho anotà al llibre de funerària i devoció. Precisament, en la mateixa anotació llegim que pels molts beneficis que la parroquial havia rebut de la casa de Francesc Boter, el rector convocà els capellans residents a celebrar una conventual «per las prosperitats de dita Casa», a la qual els reverends assistiren voluntàriament gratis *et*

absque distribucione.[42] El donatiu fet per Boter li valgué la distinció d'ésser nomenat per l'Ajuntament de Mataró, l'any 1775, membre de la Junta d'Obra de Santa Maria.[43]

Malgrat que l'any 1776 Boter renunciés al càrrec d'obrer de Santa Maria, bé que proposà [i fou acceptat] que Pau Andreu el substituís,[44] continuà al corrent de les coses de la parroquial mataronina i col·laborà més d'una vegada a resoldre els problemes econòmics de la Junta d'Obra. Així, sabem que el mateix any lliurà 100 lliures per a un gremial, suposem per a Santa Maria.[45] El 1777, Boter era del parer que es dauressin la mesa del tabernacle i les imatges del misteri de la Purificació, i oferia per això una ajuda de 300 lliures.[46] Aquestes imatges pertanyien al retaule major de l'església, obra de Carles Moretó, que acabava d'enllestir-les. Precisament, a l'any següent, Boter contribuí amb 150 lliures per acabar de satisfer a Moretó l'import que se li devia pel retaule.[47] Fou aleshores quan, no havent acabat d'agradar les imatges de Moretó, s'anà cap a la seva substitució per unes altres que es confiarien a l'escultor barceloní Salvador Gurri.[48] Per aquesta empresa no es demanà la col·laboració de Boter, sinó que la deixaven per al nou sagrari. Així, sabem que el 1779 Boter lliuraria a l'Obra 200 lliures amb destinació a un nou sagrari.[49] Endemés, Boter havia comprat una credença de plata per a la mesa de l'altar major, la qual, al dir de Pau Andreu, no podia deixar «de ser cosa bona havent exit de una Capella Real».[50]

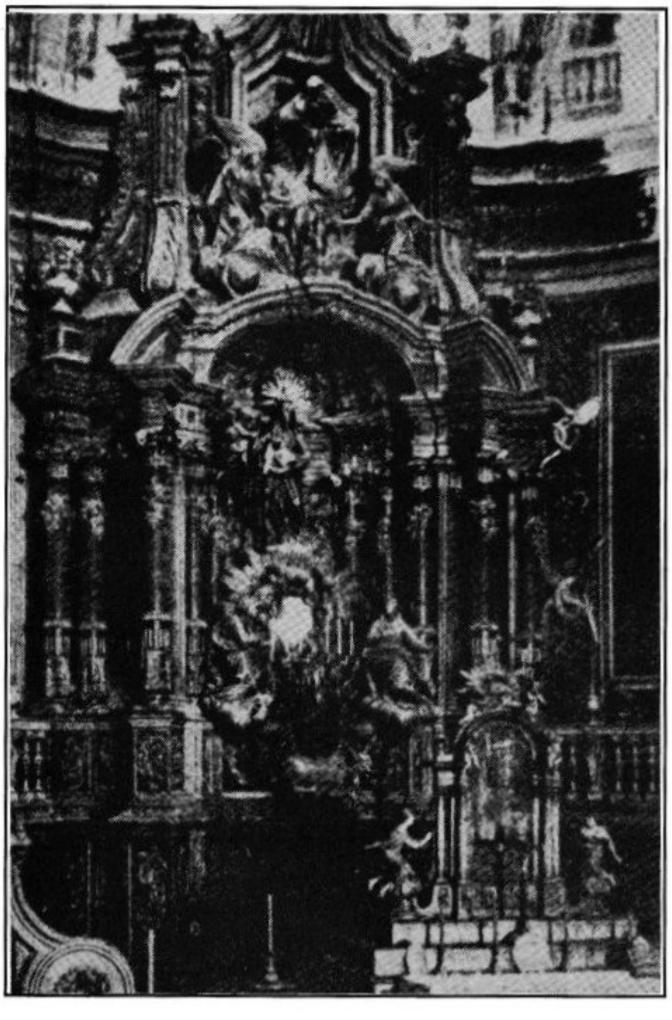

EL RETORN DE BOTER A MATARÓ. ALTRES INVERSIONS

Sembla que Francesc Boter deixà Madrid el març de 1781, pel fet que a partir d'aquest mes Pau Andreu cessa d'adreçar-li la correspondència a la capital del regne.[51]

Abans que Boter partís de Madrid les cartes de Pau Andreu refereixen els diversos preparatius que s'anaven fent per endegar la casa que podria ocupar a Mataró, com també a la torre de Puget a les Caputxines, comprada l'any anterior, i igualment enregistren l'arribada de llibres, mobles, miralls, cornucòpies, etc. de Madrid. Boter potser faria alguna estada a Barcelona, segons que ho sembla per diverses lletres que li adreçà Pau Andreu.

Precisament, a la darrera d'aquestes missives, de 28 de maig de 1783, Pau Andreu l'informa haver-se quedat amb la fàbrica i estris que havien estat de l'empresa Moncunill i Cia, dedicada a la fabricació d'indianes i mocadors. Aquesta fàbrica era situada –segons altres dades que en tenim– a l'indret abans anomenat els Murets, conegut per sénia de les indianes i després carrer de Sant Benet, un lloc on també es formaria el carrer de la Concepció. El preu que en pagà en subhasta, fou de 5.125 lliures. La direcció del negoci, la portà el propi Pau Andreu, però no hi hagué massa sort, perquè quatre anys més tard tancava les portes.[52]

Potser aquesta inversió minvà la seva disposició dineràia, puix que en la compra que féu l'any 1785 d'una casa de dos cóssos, al carrer de Barcelona, pel preu de 2.325 lliures, ell mateix afirma en l'escriptura que no tenia «altre remei menys danyós als meus béns» que crear un censal de 2.000 lliures, cosa que féu en favor dels venedors, a lluir en quatre terminis.[53]

Amb la fàbrica tancada, Boter arrendà, de moment (1787), la peça de terra que servia per a prat d'indianes, amb els seus casals, obradors, safareigs, canonades, existències en fabricació i tres plomes d'aigua a Llogari Viladesau. El preu es

Retaule central de Santa Maria, de Carles Moretó i imatges de Salvador Gurri, destruïts en 1937-1938. L'any 1778 Francesc Boter féu un donatiu de 150 lliures per a pagar a Moretó el que se li devia de la seva obra.

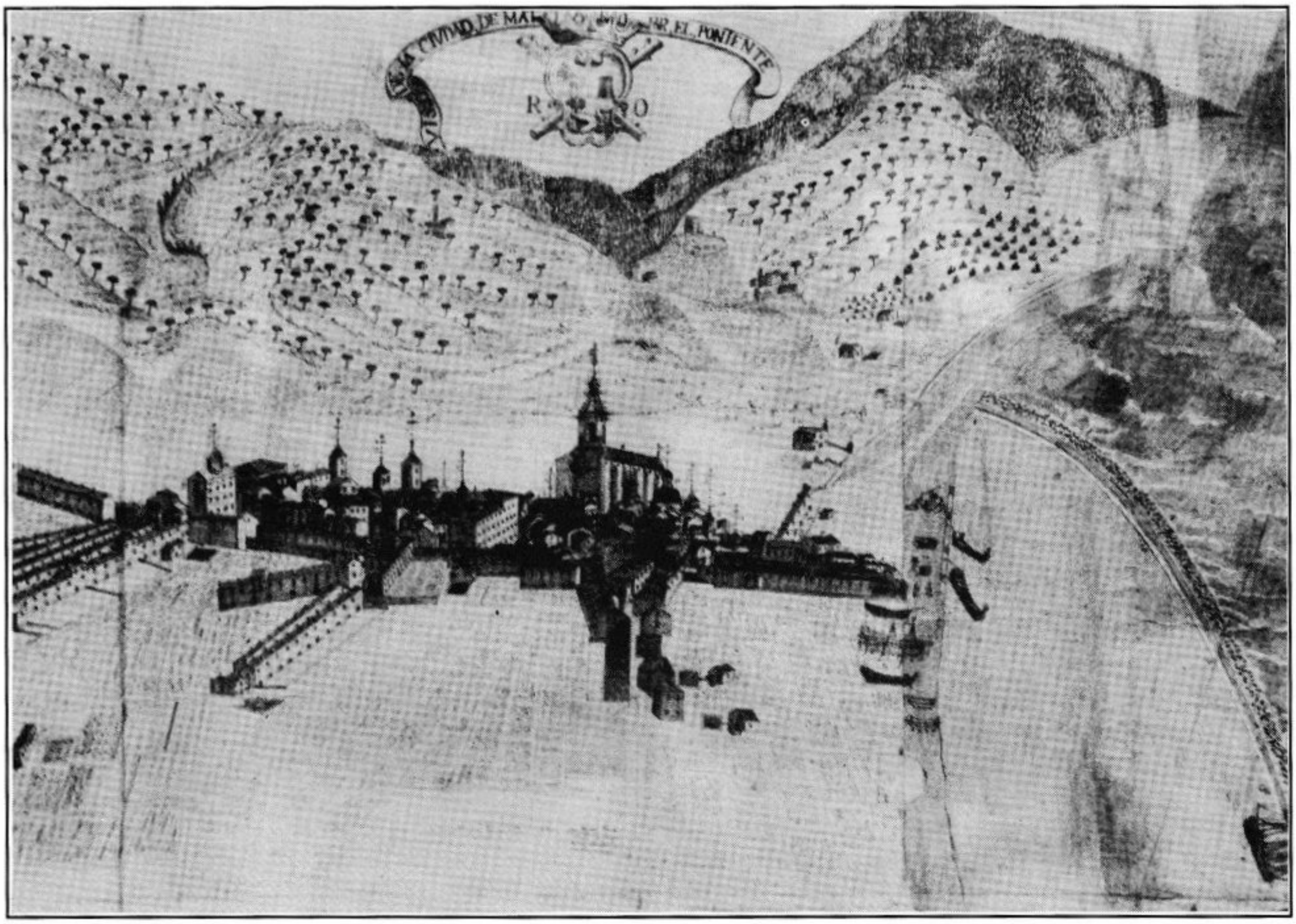

Part del mapa o pla del projecte de port de Mataró de l'any 1779, amb la panoràmica de la ciutat.
Es feren un disseny i dos mapes; un d'ells degué ésser el tramès a Francesc Boter. Museu de Mataró. Fotografia Masachs.

fixà en 1.250 lliures per cinc anys. Després, dins el mateix any, vengué al propi Viladesau i a Francesc Lloberas els elements propis de la fàbrica d'indianes, com telers, taules de pintar, prestatges, taulells, etc., pel preu de 3.452 lliures 10 sous 3 diners (encara que dos anys després acabaria rebaixant a Lloberas 1.250 lliures 10 sous, 3 diners d'aquest preu).[54] Abans, el 1788, per a lluir un censal de 3.500 lliures que feia al pare prior i convent de Montalegre, i per a l'expedició dels seus negocis, Boter havia venut a Francesc Lloberas la peça de terra i aigua, amb sis cóssos de cases, pel preu de 7.000 lliures, amb l'obligació per part del comprador de carregar-se sobre si mateix i sos béns el referit censal de 3.500 lliures, o bé lluir-lo.[55]

EL CASAMENT DEL FILL JOSEP

L'ascens social del nostre biografiat assolí un nou nivell en casar, l'any 1789, el seu fill Josep Boter i Pi amb Antònia Llauder, filla del difunt Josep Antoni Llauder Duran, doctor en drets, ciutadà honrat de Barcelona, resident al veïnat de la Torre (Argentona), i de Bernardina Rubies.[56] Als capítols matrimonials convinguts, Francesc Boter féu heretament i donació universal a favor del seu fill Josep de tots els seus béns, bé que reservà el ple i íntegre usdefruit per a ell i muller, a la qual passaria en cas de mort. De l'usdefruit s'obligava –i en el seu cas la muller– a alimentar Francesc Boter Pi, un altre fill, fins que prengués estat, i els cònjuges Boter i Llauder (o satisfer-los 200 lliures l'any). També es reservà la facultat de deixar a Eulàlia, la seva muller, tota classe de joies, or, plata, així guarnides amb diamants i altres pedres fines. Igualment, sobre els béns i coses donades féu reserva de 10.000 lliures a les seves lliures voluntats. Una altra reserva era de poder vendre, empenyorar de dit heretament sense consentiment o firma del seu fill Josep.

Pel seu cantó, Bernardina Llauder i el seu fill Manuel, concediren a Antònia 2.500 lliures i dues calaixeres nuvials amb els seus vestits. D'aquest import, 2.000 lliures anaven per al dret de legítima paterna i 500 per a la materna. El seu germà Manuel afegí 500 lliures més en augment de la paterna. Boter rebria les dues calaixeres acte seguit, però quant a les 3.000 lliures, li'n satisfarien 1.500 dins

el termini de sis mesos, i les restants 1.500 al cap d'un any. Finalment, Francesc i Josep Boter firmaren carta dotal a Antònia per les 3.000 lliures i calaixeres del dot. També li constituïren escreix de 2.000 lliures, amb el benentès que pervindria als fills, a la mort de la mare.[57]

Potser els Llauder tingueren dificultats per a liquidar el restant del dot d'Antònia pel fet que pare i fill Boter, els requeriren notarialment, l'any 1790, a fer-ho.[58] Per donar-hi una solució, mare i fill Llauder hagueren de crear i vendre un censal de 3.000 lliures a la causa pia de la Mare de Déu de l'Assumpta del convent de les caputxines de Mataró, facultant els administradors d'aquesta causa per retenir les 3.000 lliures i lliurar-la als Boter. De fet, aquest import havia estat prèviament dipositat a l'arxiu de Santa Maria per Maria Rosa, germana d'Antònia, vídua de Valeri Saleta de Vilanova de Palafolls (Malgrat) i el seu fill Valeri, per a la lluïció i quitació d'un censal que feien a la mateixa causa i per un mateix import. Fou, doncs, tota una combinació financera.[59]

FRANCESC BOTER ENTRE L'ÈLIT SOCIAL LOCAL. DARRERES VOLUNTATS I MORT

A finals del segle, Francesc Boter havia arribat a escalar posicions entre la gent benestant mataronina. Tot i que el 1792 vengué la sénia del camp anomenat de la Baronessa, que era entrant a Mataró, a la banda de baix del camí ral de Barcelona,[60] la seva quota de cadastre a l'any 1797 era xifrada en 1.104 rals d'ardits, corresponents a tres peces d'horta i unes altres de vinya, oliveres, secà i deu cases, ultra alguna altra de les «esparcidas» (als afores de la ciutat), a part de censals, cosa que el situava en el sisè lloc entre els majors contribuents de Mataró.[61]

L'any següent (1798) Francesc Boter va morir a Mataró. En aquells moments es trobava impossibilitat de resultes d'un «insult appopletich» que l'impedia de tenir cura del seu patrimoni, segons que així ho manifestava a casa el notari el seu fill.[62]

Boter havia disposat les seves darreres voluntats en un testament atorgat l'any 1790 (revocant un altre del 1787). Abans que tot, mana ésser enterrat en la sepultura dels seus pares a Santa Maria i que se li celebri una absolta general a casa, ofici de cos present a Santa Maria, altres oficis als Carmelites, als Caputxins i a Santa Anna. També disposa la celebració de 400 misses de caritat 8 sous (60 a Santa Maria, 60 als Carmelites, 60 als Caputxins, 60 a Santa Anna i 160 a elecció dels seus marmessors). Deixa uns llegats a dues cosines i confereix poder a la seva muller Eulàlia per dotar llur fill Francesc amb 4.000 lliures, cas que es casés, i de fer la mateixa cosa amb els altres fills que deixés. De morir Eulàlia sense haver hagut lloc a la dotació, deixa 4.000 lliures a Francesc i als altres per una sola vegada, pagadores per l'hereu. També dóna poder a Eulàlia per a disposar de les 10.000 lliures que en capítols matrimonials de Josep, el seu fill i hereu, s'havia reservat a les seves lliures voluntats (deduïdes despeses, funerals, etc.) i la facultat per vendre béns per liquidar deutes. Sobre això darrer, disposa que es pagui tot allò que degués de la companyia i casa de comerç que havia tingut a Madrid, sota el nom de Joseph Boter y Hijo. I, a més, puntualitza que com que podria ésser molt contingent que unes partides que devia no li fossin mai reclamades, però essent igualment cert que no en podia disposar, mana resar mentre subsistissin, 50 misses de caritat 7/6 sous en sufragi de les ànimes d'aquells a qui poguessin correspondre llurs imports. I això, diu, «per descàrrech de ma conciència».

Continuant amb el testament, Boter també declara que de l'herència de l'oncle Jacint li quedava un censal de 1.000 lliures, una casa de cós al carrer de Barcelona, a ponent de la de l'oncle, que havia comprat per 1.794 lliures, i les havia unit.[63] Com a remanent tenia 2.793 lliures en efectiu, que si no les esmerçava en béns una part passava a l'altra línia de Josep o Caterina Andreu, els seus cosins. Igualment, posseïa 188 lliures 7 sous 10 diners de la seva muller Eulàlia.[64] A aquesta, li deixa totes les joies de diamants i altra pedreria fina, perles, plata, capses per a tabac, sivelles d'or o plata, manillas de perles, culleres, etc., i la fa usufructuària de la casa de dos cóssos del carrer de Barcelona; també la faculta per a disposar de l'escreix de 350 lliures que li constituí en capítols matrimonials. Finalment, la deixa senyora i majora i usufructuària, i fa universal hereu el seu fill Josep Boter i Pi. Com a substituts designa Francesc, també fill seu, i els altres fills successivament.

Francesc Boter també deixà un codicil datat al 1796, en el qual manifesta que per a evitar litigis, llega al seu fill Francesc 6.000 lliures una sola vegada per legítima paterna, alimentat i vestit per l'hereu. Si se'n separava, aquest li hauria de pagar 180 lliures anuals per vestir i menjar, fins que li fossin lliurades les 6.000 lliures. L'hereu també havia de mantenir una de les dues cosines que hem vist abans, a més del llegat. Per evitar disputes, revoca el permís donat a la seva muller de disposar

de la reserva feta de les 10.000 lliures; també revoca les 50 misses pels deutes de Madrid no reclamats; al seu lloc, disposa una almoina de 7 lliures 10 sous, cada any, a la confraria del Santíssim Sagrament de Mataró, i per a tranquil·litat de la seva vídua li assigna l'arrendament i rèdits de les cinc hortes que tenia a Mataró, vora el camí d'Onofre Arnau fins al torrent Forcat, amb el benentès que si no s'arribés a treure'n 700 lliures, l'hereu hauria d'afegir la diferència. Igualment assenyala les cases del carrer de Barcelona que mare i fill podrien ocupar, i designa allò que l'hereu havia d'entregar a la seva mare, cas que aquesta se'n volgués separar, com plata, mobiliari, coberts, vestits, etc., i arriba al detall tan minuciós d'haver-li de lliurar cada any 4 càrregues de vi de les vinyes del castell, i que ella i família hi poguessin entrar i sortir i menjar i emportar-se raïm.[65]

Finalment, de banda de tot això, afegirem que Eulàlia Pi, potser imitant el caràcter generós del seu difunt espòs, va donar una plateta d'argent a la confraria del Carme instituïda en l'església de Sant Josep dels carmelites de Mataró. Ho sabem pel fet que a l'any 1804 féu constar davant notari que aquesta plateta s'havia d'usar –amb les seves canadelles de cristall–, en les festivitats i oficis solemnes del convent, però no pas per a funerals i altres funcions.[66]

* * *

Acabem de veure la trajectòria d'una família mataronina del segle XVIII, els Boter. D'origen artesà, sastres, s'establiren a Madrid com a comerciants. No sabem l'activitat que hi tingueren, però sí que els degué reportar uns bons guanys, com es dedueix de les inversions fetes a la nostra ciutat, tant en immobles com en censals i en alguna moderna fórmula com ara la fabricació de teixits i estampats o apostant pel conreu de regadiu... De banda d'això, si Jacint Boter aconseguí accedir a familiar del Sant Ofici, el seu nebot, Francesc, en casar-se amb una Llauder, féu un salt qualitatiu quant a posició social, que refermà després amb l'obtenció de títol de ciutadà honrat de Barcelona. Tot un veritable *cursus honorum*, paral·lel al d'altres conegudes famílies catalanes de comerciants-negociants de l'època.

I, per últim, a remarcar les seves mostres de caritat i de religiositat i les seves disposicions puntuals sobre resos i sufragis d'encuny barroc –que hem vist a bastament–, cosa que palesa d'una manera evident tot un viu sentiment religiós, de preocupació pel més enllà, que era una de les constants sempre presents en la societat del Divuitè a casa nostra.

Joaquim Llovet

NOTES

1.- Totes les dades personals i familiars contingudes en aquest treball són extretes dels llibres de baptismes, òbits i núpcies conservats al Museu Arxiu de Santa Maria (=MASMM).

2.- Testament de Teresa Fexes a Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu Notarial de Mataró (=ACA, ANM), 512, Josep Caramany, 5 abril 1694.

3.- Capítols matrimonials a ACA, ANM, 446, Martí Simon, 20 juny 1694; testament d'Eulàlia a ACA, ANM, 448, Martí Simon, 19 març 1696.

4.- Testament de Francesc a ACA, ANM, 609, Salvador Mataró, 10 octubre 1733.

5.- Testament de Clara a ACA, ANM, 607, Salvador Mataró, 28 octubre 1705.

6.- ACA, ANM, 594, Salvador Mataró, 8 abril 1734.

7.- ROBERTO FERNÁNDEZ, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII: la familia Gloria», dins *La economia española al final del Antiguo Régimen*, II, Manufacturas. Ed. e int. de Pedro Tedde (Madrid 1982), pp. 35-45. Malgrat que aquest autor esmenta Josep Boter després de 1748 (any que va morir), hem pogut comprovar que o bé es tracta d'una confusió o que correspon a Joseph Boter y Hijo, nom de la casa de comerç que perdurà anys després de la seva mort.

8.- C. Vilà Palà, *Escuelas Pías de Mataró. Su historial pedagógico* (Salamanca 1972), pp. 35, 45; Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), Acords, 23 agost 1737.

9.- AMM, Acords, 1 abril 1739. Vegeu també PERE IBERN REGÀS, «El campanar de Santa Maria de Mataró (dels inicis a 1739)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* (desembre 1984), pp. 37-38.

10.- Arxiu Històric i Museu Fidel Fita d'Arenys de Mar (=AHMFF), R-5 (2) «Llibreta de las antiguitats de Mataró y altres noticias que van succehint per pulíticas», 40. La fama de generós de Boter queda també reflectida a l'índex alfabètic del llibre de núpcies de Santa Maria, núm. 4, en el qual a la lletra «B», consta: «Boter Benefactor de esta Parroquial, 103» (casament de Boter amb Clara Farregut, l'any 1704). Òbviament, aquest índex fou redactat molt posteriorment.

11.- AMM, Acords, 4 maig 1744.

12.- ACA, ANM, 668, Lluís Bruguera, 28 agost, 19 setembre 1747.

13.- El cronista de l'acte qualifica Boter de «gran benefactor de dita Santa Casa», referint-se a l'hospital (AMM, Fons de l'Hospital, 147.2).

14.- Sabem que l'any 1763 l'hereu, Francesc, va satisfer 500 lliures a una filla de Clara, en contraure matrimoni (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (=AHPB), Fèlix Campllonch, 8 abril 1763).

15.- La vídua Eulàlia usant d'aquesta llicència va condonar al mateix any el deute del seu germà (ACA, ANM, 761, Salvador Torras, 5 maig 1748).

16.- ACA, ANM, 797, Salvador Torras, 28 octubre 1747. Per un quadre general sobre disposicions testamentàries d'honres fúnebres a l'època a Mataró, vegeu PERE MOLAS RIBALTA, «Religiosidad y cultura en Mataró. Nobles y Comerciantes en el siglo XVIII», *Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada. La Documentación Notarial y la Historia* (Santiago de Compostela 1984), II, pp. 98-104. També a OLGA LÓPEZ I MIGUEL, *Actituds col·lectives davant la mort i discurs testamentari al Mataró del segle XVIII* (Mataró 1987). Aquesta autora recull alguns punts del testament de Josep Boter i del seu fill Francesc –que també veurem–, però amb algunes diferències.

17.- ACA, ANM, 801, Salvador Torras, 26 febrer 1748.

18.- AMM, Cadastres i contribucions, núm. 62 «Catastro por menor. 1772». Una casa era al carrer de Barcelona, que habitava, una altra a la plaça de Sant Cristòfor, dues al carrer de Santa Maria i la darrera al de Santa Marta.

19.- L'horta era de 6 quarteres, segons l'arrendament que en féu l'any 1757 (ACA, ANM, 770, Salvador Torras, 5 juny 1757); ACA, ANM. 857, Josep Torras i Vieta, 27 i 28 febrer 1763. Sobre aquesta «torre» a l'actualitat, vegeu LLUÍS BONET I GARÍ, *Les masies del Maresme* (Barcelona 1983), pp. 372-374.

20.- ACA, ANM, 817, Josep Serra, 7 juny 1774 (data del testament 8 juny 1770).

21.- ACA, ANM, 817, Josep Serra, 4 juny 1774. Segons Pau Andreu, li trobaren, en morir, 10.819 lliures 10 sous, entre pessetes, dobles i durillos («Copiador de cartas de Pau Andreu», Andreu a Francesc Boter, 11 juny 1774). Agraïm a l'amic Esteve Martí i Coll d'haver-nos facilitat la consulta d'aquest copiador. Un estudi d'aquestes cartes és a ANTONI MARTÍ I COLL, *Cartes d'un mestre veler (1770-1794)* (Mataró 1967).

22.- AMM, Acords, 18 novembre, 5 desembre 1774.

23.- JAUME TORRAS ELIAS, «Fabricants sense fàbrica. Estudi d'una empresa llanera d'Igualada (1726-1765)», *Recerques* (Barcelona 1987), pp. 155, 159. Agraïm a l'amic Jaume Torras la deferència que ha tingut de facilitar-nos les dades sobre la casa Torelló d'Igualada, entre les quals la venda del censal de les 8.000 lliures.

24.- Poder general de Boter en favor d'Andreu a ACA, ANM, 886, Francesc Bronat, 5 juliol 1775. Sala també fou resident de Santa Maria de Mataró (MARTÍ I COLL, *Cartes*, 92), i el 1773 padrí d'una filla de Pau Andreu.

25.- ACA, ANM, 638, Josep Pintat, 15 agost 1750. Sobre els Llauder, vegeu *Migliaresi* (Mataró, desembre 1991), s.p.

26.- Comunidad de Madrid. Archivo Histórico de Protocolos, Antonio Mattienzo, 11 juny 1756.

27.- AHPB, Fèlix Campllonch, 9 maig 1763.

28.- ACA, Reial Audiència de Barcelona (Catalunya), reg. 991, fs. 28v-32v.

29.- ACA, ANM, 860, Josep Torras i Vieta, 21 agost 1766.

30.- «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 8 juny, 27 juliol, 16 novembre 1776.

31.- ACA, ANM, 921, Antoni Torras i Mataró, 30 abril 1777, «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 5, 19 abril, 7 maig 1777.

32.- «Copiador de cartas», Andreu a Josep Banquells, 26 juny 1770.

33.- «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 25 març, 9 agost 1780; Arxiu Històric Comarcal de Mataró (=AHCM), Oficio de hipotecas de Mataró, any 1780, llibre 2, fol. 5. L'edifici era conegut com la casa o torre de mossèn Àlvarez. Precisament, el 1855 s'hi instal·larien els fundadors del Colegio de Cataluña (després, de Valldemia). En una nova ocasió ens ocuparem més àmpliament d'aquest casal.

34.- Llovet, *Mataró. Dels orígens*, 217; AMM, AH, 58 «Apeo» del 1757, núms. 98-100 i 204.

35.- AMM, Acords, 24 abril, 3, 27 juliol 1775; «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 3 gener 1776.

36.- «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 25 maig 1776.

37.- Martí i Coll, *Cartes*, 99-109.

38.- Martí i Coll, *Cartes*, 21. AMM, Acords, 30 març 1786.

39.- Martí i Coll, *Cartes*, 27-29.

40.- Llovet, *Mataró. Dels orígens*, 289.

41.- AHMFF, R-5 (2), «Llibreta de las Antiguitats de Mataró», 55-56. La capta per aquesta finalitat, que es féu per tota la ciutat, havia reunit 350 lliures.

42.- MASMM, Llibres de funerària i devoció, núm. 30, 2 abril 1775. El *Bloc Mataroní*, edició de 1925 (1 abril), dóna la mateixa notícia, però sense documentar-la.

43.- AMM, Acords, 17 març 1775.

44.- AMM, Acords, 7 octubre 1776; carta de Boter a Salvador Campllonch (28 setembre 1776), inclosa.

45.- «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 28 desembre 1776.

46.- «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 19 abril 1777; Lluís Adan i Ferrer, Rafael Soler i Fonrodona, «El retaule major de Santa Maria de Mataró, 1767-1783», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* (abril de 1996), 26.

47.- Adan i Ferrer, Soler i Fonrodona, «El retaule major», 26-27. Per l'import de les 150 lliures, vegeu «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 21 març 1778.

48.- Adan i Ferrer, Soler i Fonrodona, «El retaule major», 28-32.

49.- «Copiador de cartas», Andreu a Boter, 31 juliol, 21, 28 agost 1779.

50.- Martí i Coll, Cartes, 89-90.

51.- Remarquem que a l'any 1780 Josep Andreu i Boter, cunyat de Pau Andreu, que també era a Madrid, havia patit un crebant de 4.500 lliures. Francesc Boter acollí Josep –que era nebot seu– a casa seva, malgrat que ell mateix n'havia sortit perjudicat amb 1.600 lliures. Pau Andreu, que li havia demanat clemència per Josep, li agraí el gest («Copiador de cartas», Andreu a Boter, 5 i 8 gener 1780).

52.- Martí i Coll, *Cartes*, 72-74; AMM, Acords, 29 agost 1788.

53.- ACA, ANM, 929, Antoni Torras i Mataró, 24 desembre 1785.

54.- ACA, ANM, 957, Francesc Poy i Comas, 7 agost 1787, 12 setembre 1787; ANM, 959, Francesc Poy i Comas, 10 febrer 1789.

55.- ACA, ANM, 958, Francesc Poy i Comas, 26 febrer i 13 juny 1788.

56.- Sobre aquests Llauder, vegeu *Migliaresi* (Mataró, desembre 1991), s.p. i també Enric Subiñà i Coll, «La torre Llauder. La masia i els seus propietaris», *XV Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1999), 87-88.

57.- ACA, ANM, 898, Francesc Bronat, 11 maig 1789.

58.- ACA, ANM, 899, Francesc Bronat, 15 juny 1790.

59.- ACA, ANM, 935, Antoni Torras i Mataró, 28 maig i 19 juliol 1791.

60.- ACA, ANM, 901, Francesc Bronat, 23 octubre 1792. La venda la féu a Josep Antoni Caralt i Andreu pel preu de 9.500 lliures.

61.- AMM, Cadastres i contribucions, núm. 88, «Catastro por menor de 1797». Al seu davant només hi tenia Josep A. Caralt, Vicenç de Sisternes, Josep A. de Carles, Raimunda Massot i Feliu A. Campllonch. Advertim que havia augmentat el nombre de cases gràcies també a l'herència del seu oncle Jacint.

62.- ACA, ANM, 983, Francesc Fins i Colomer, 30 juny 1798.

63.- En realitat, aquesta casa li havia costat 1.750 lliures i havia pagat 250 lliures pel lluïsme (ACA, ANM, 927 Antoni Torras i Mataró, 29 febrer 1783).

64.- De fet, aquest import correspon a una tercera part que pertanyia a Eulàlia del valor de dues peces de terra (AHPB, notari Josep Mitjavila Sans, 7 febrer 1764).

65.- ACA, ANM, 913, Francesc Bronat, 7 i 9 desembre 1798. No sabem la situació exacta d'aquelles cases al carrer de Barcelona, però sí que sobre l'any 1837, quan l'hereu Josep Boter i Pi traslladà la seva residència a Barcelona, ocupava la casa núm, 40 del susdit carrer, que avui li correspon el núm. 26, per l'aplicació que s'hagué de fer d'una R.O. de 1860 sobre numeració de les cases (AMM, GOB 53(01), 76(01)).

66.- AHCM, Arxiu Notarial, Francesc Bronat, 7 gener 1804.

La commemoració de l'Any Puig i Cadafalch fa avinent de parlar d'unes intervencions de l'arquitecte a Santa Maria i al convent de les caputxines de Mataró.

NOTÍCIA D'UNES INTERVENCIONS DE JOSEP PUIG I CADAFALCH A SANTA MARIA I A LES CAPUTXINES

La primera intervenció de Josep Puig i Cadafalch a Santa Maria de Mataró que hem pogut documentar, fa referència a la resolució del greu problema estructural que presentaven la volta i la teulada de la nau de la basílica, en la part corresponent al creuer i a l'absis, treball fet conjuntament amb l'arquitecte Lluís Gallifa i Grenzner, també mataroní.

La memòria i dictamen de l'actuació són signats pels dos arquitectes el 30 d'abril de 1917. L'exemplar que hem pogut consultar es conserva a l'arxiu de la família Gallifa i Planas. Ens consta també l'existència d'un altre exemplar a l'arxiu Puig i Cadafalch.[1]

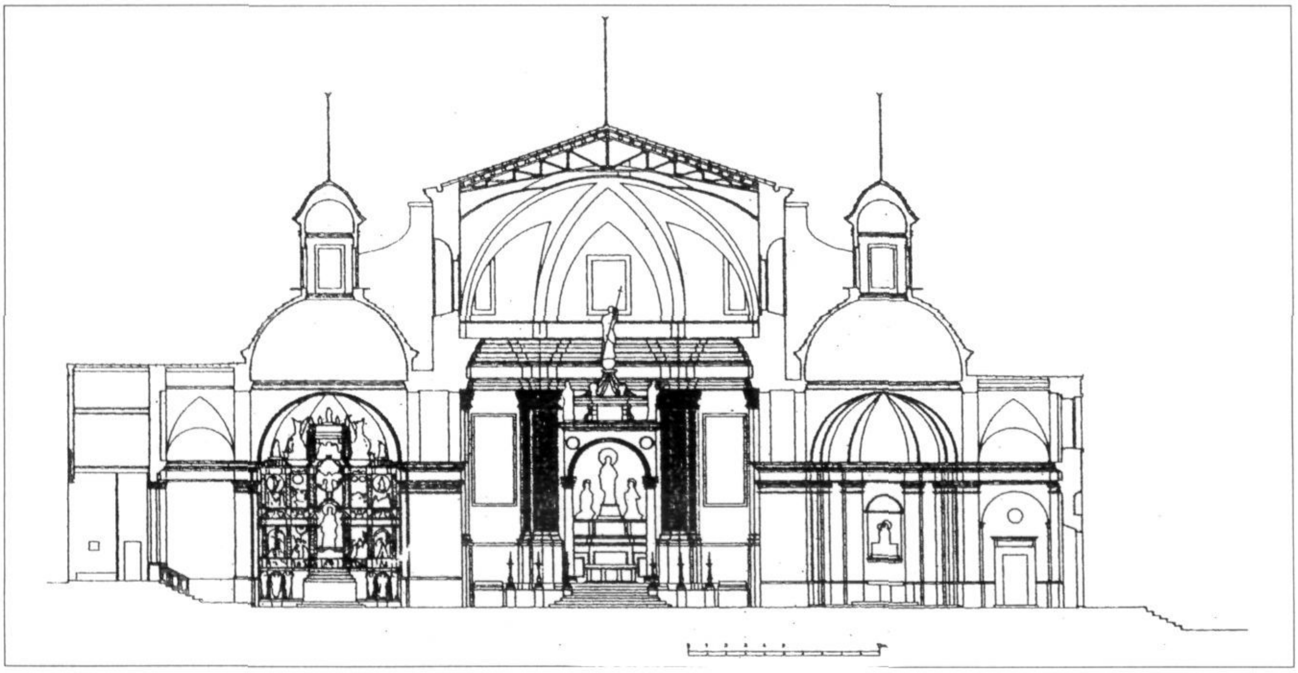

Secció transversal de Santa Maria de Mataró. Sobre la volta de l'absis s'aprecia una de les encavallades projectades pels arquitectes Josep Puig i Cadafalch i Lluís Gallifa i Grenzner. Manel Salicrú i Puig, aparellador i arquitecte tècnic (2000).

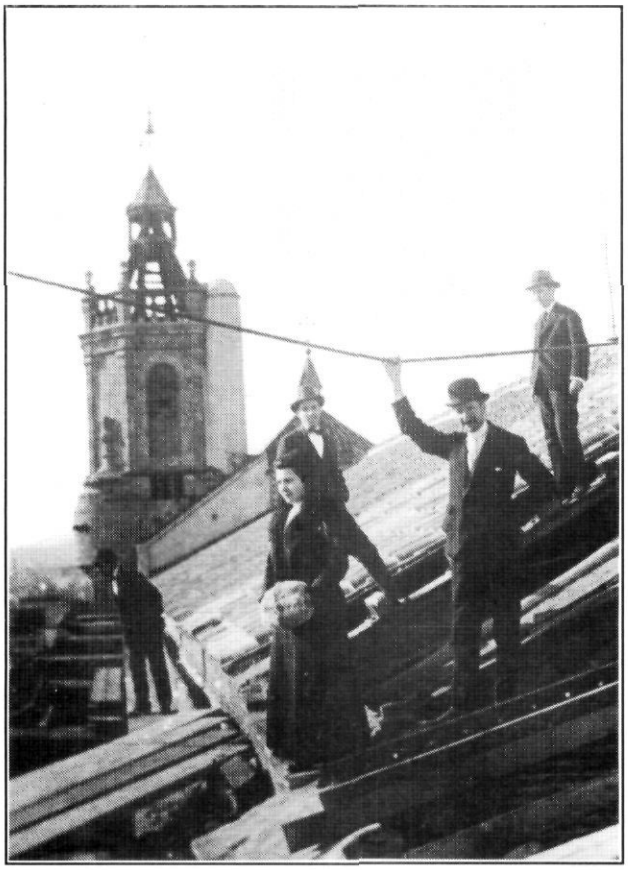

Obres de substitució de la teulada de la part posterior de la nau de Santa Maria (1917?).
L'arquitecte Lluís Gallifa sobre la cornisa. El grup és format per Teresa i Pepe Clavell i Cabot i Josep i Antoni Gallifa, germans de l'arquitecte.

MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografia família Gallifa i Planas.

El document menciona que, abans, el rector de la parròquia de Santa Maria i la Junta d'Obra havien encarregat l'estudi general de l'estabilitat de l'església als arquitectes Emili Cabañes i Melcior de Palau, «els quals havien verificat minuciosos estudis de valoració i distribució de pesos», però que «l'enfermetat i després la mort dels dos companys els impedí de continuar i terminar la resolució.»[2]

Puig i Cadafalch i Gallifa, després de valorar els càlculs fets pels dos arquitectes esmentats, comprovaren de nou l'estat de càrregues de la volta de la nau, de la teulada i de la seva estructura suport, i dictaminaren que calia substituir totalment l'estructura de la teulada en la part de sobre el creuer gran i l'absis –altar major– per encavallades de ferro, de manera que el pes de la teulada es desplacés directament a les parets i als contraforts, sense fer treballar els arcs torals, que abans el suportaven; amb aquesta solució, els arcs quedarien descarregats, ja que només haurien d'aguantar el pes de la volta.

Diu la memòria que la nau de l'església de Santa Maria:

«és coberta amb volta de maó pla, cilíndrica, penetrada per llunets i sostinguda sobre una sèrie d'arcs totals de maó a plec de llibre. La coberta és formada en els trams de la nau amb vigues que, sostingudes pels arcs, aguanten un sistema de llates, sobre les quals s'apoia la teula aràbiga, usual del país, col·locada a llata per canal. La llum d'entre els torals de la nau és variable, tenint per màxim 4,80 cm.

Els constructors no pogueren aplicar aquest mateix sistema de coberta, usual en el país des del segle XIII, a l'arribar al transcepte i al tram que precedeix a l'absis, quals llums són respectivament de 8,70 i 8,80 m, ja que era difícil i car el trobar una sèrie de bigues de fusta d'aquesta llargada, superior a la corrent. La estructura adoptada fou un sistema de tres jàcenes; una al carener i les altres dividint en dos trams cada una de les pendents de la coberta.

Això originà una concentració de càrregues en tres punts, a la que es deu... les esquerdes que presenten els arcs del creuer i de l'absis del temple.»

Obres de substitució de la teulada de la part posterior de la nau de Santa Maria (1917?).
Grup de persones sobre l'arc toral i la volta de Santa Maria de Mataró. Possiblement, al mig, dret sobre la volta, Josep Puig i Cadafalch. La fotografia va fer-la l'arquitecte Lluís Gallifa i Grenzner. El grup és format per familiars i amics de l'arquitecte Gallifa.

MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografia família Gallifa i Planas.

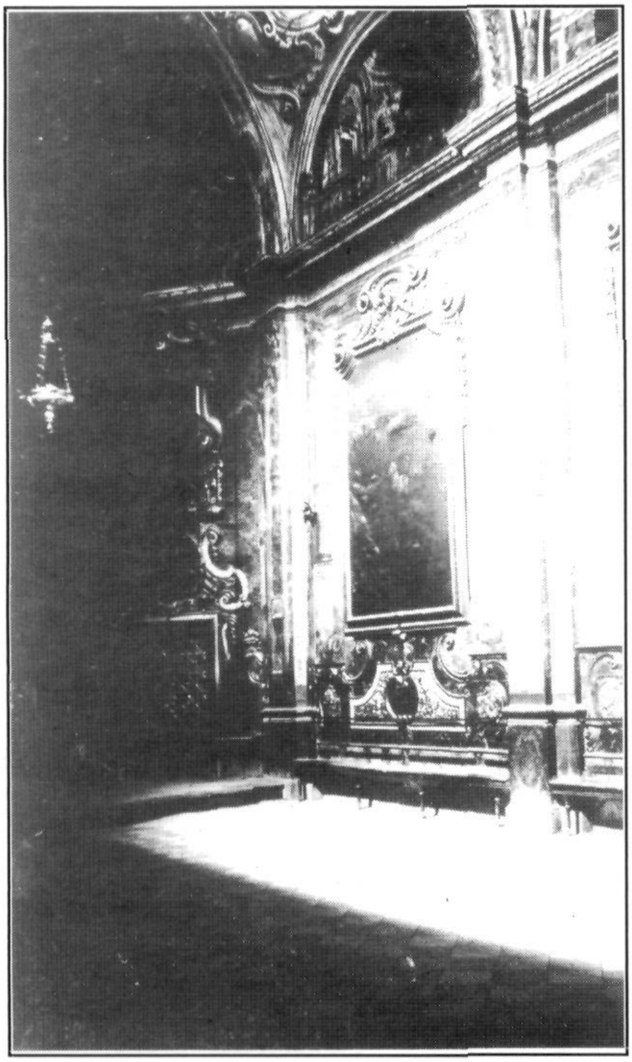

La capella dels Dolors abans de 1936.
A l'esquerra, s'hi pot observar l'única llàntia existent.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

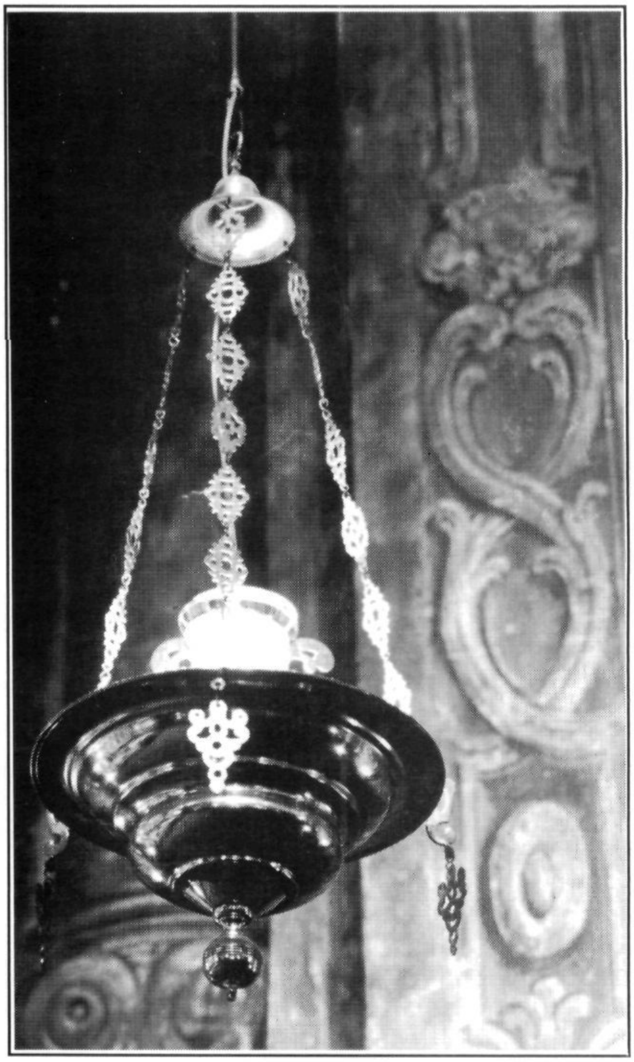

Llàntia de la capella dels Dolors.
Disseny de Josep Puig i Cadafalch, arquitecte.
Fotografia Ramon Manent.

Tot seguit afirmen que els altres arcs «de la nau treballen en bones condicions, no presentant senyals apreciables de moviments.»[3]

Les obres es feren tot seguit i, des d'aleshores, la part posterior de la teulada de la nau gran de Santa Maria és suportada per l'estructura metàl·lica que Josep Puig i Cadafalch i Lluís Gallifa i Grenzner projectaren i que, presumiblement dirigiren, ja que al Museu Arxiu de Santa Maria, arxiu de l'Obra, no hi ha documentació, ni cap referència de les obres.[4]

No tenim constància de cap altra intervenció de Puig i Cadafalch a Santa Maria de Mataró fins a l'any 1945.

L'any 1939, de manera immediata a la restitució del culte, s'inicià la restauració de la nau interior de la basílica de Santa Maria, molt afectada per la devastació del juliol de 1936 i la posterior destrucció sistemàtica de retaules, que culmina l'any 1938, abans de la conversió de la basílica en mercat, amb la supressió del retaule major.[5]

En la restauració, hi intervingueren diversos arquitectes. Lluís Bonet i Garí, Lluís Gallifa i Grenzner i Miquel Brullet i Monmany projectaren el nou altar major i molt probablement la capella de la Puríssima. Antoni Pineda i Gualba va intervenir en l'antiga capella del Sagrament, obra del carmelita fra Josep de la Concepció, «el Tracista», convertida en capella de les Santes. I Josep Puig i Cadafalch, recent retornat de l'exili, de la mà de l'Obra de Sant Francesc[6] i, possiblement, a requeriment de Lluís Ferrer i Clariana,[7] va dirigir la restauració del conjunt dels Dolors, i va projectar i dirigir la restauració de la capella de Sant Josep i l'altar de Santa Llúcia i de la Mare de Déu del Perpetu Socors.

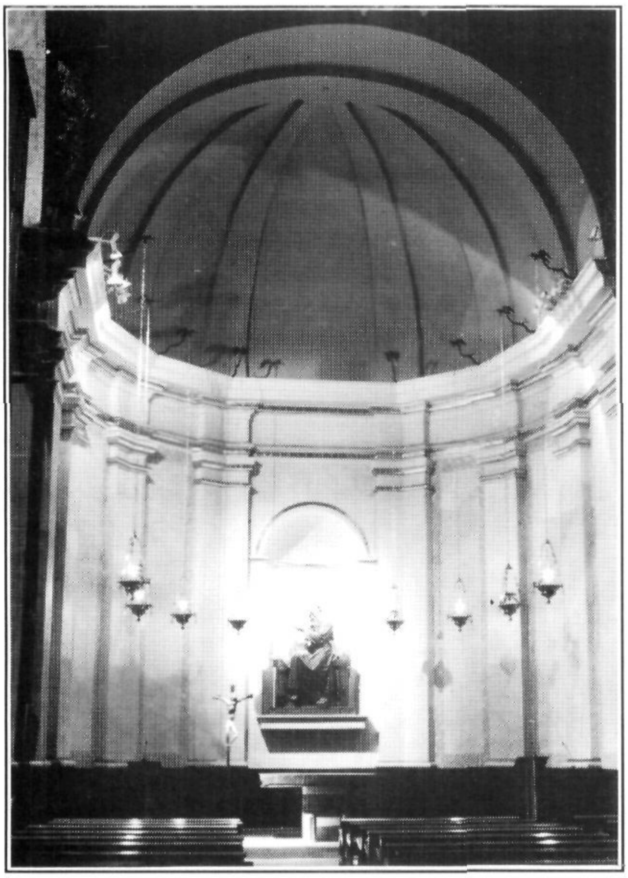

La capella de Sant Josep en l'actualitat (2001).
Fotografia Ramon Manent.

Altar de Santa Llúcia i de la Mare de Déu del Perpetu Socors.
Fotografia Ramon Manent.

El conjunt dels Dolors, per diverses circumstàncies, s'havia preservat durant la revolució i la guerra. Les teles de Viladomat s'havien retirat de la capella el 20 o el 21 de juliol de 1936; i quan la conversió de la basílica en mercat el 22 d'agost de 1938, la construcció d'una paret barrant el portal d'accés, per ordre governativa, havia contribuït a la seva conservació.[8] Però després d'haver retornat les teles al seu lloc calia una intervenció de restauració, que tingué lloc l'any 1945, i que el novembre d'aquell any era ja enllestida, tal i com consta en una publicació parroquial del moment, que diu textualment «recientemente, bajo la égida de nuestro ilustre compatricio y distinguido arquitecto, D. José Puig i Cadafalch, y gracias a la generosidad de un mataronés residente fuera de nuestra Ciudad, ha sido llevada a cabo en gran parte la necesaria restauración de nuestra joya artística, la Capilla de los Dolores.»[9] És possible que el «mataronés residente fuera de nuestra Ciudad» fos el propi Puig i Cadafalch, però no ho podem documentar.

La intervenció de Puig i Cadafalch als Dolors va incidir en el retorn del conjunt a l'origen. A més, seguint el model d'una antiga i única llàntia existent a la capella abans de 1936, dissenyà i situà les llànties actuals, que també col·locaria a la capella de Sant Josep, de Santa Maria i, més tard, a l'església del convent de les caputxines de Mataró. A la vegada, va suprimir un petit altar amb retaule modern, dedicat a la Mare de Déu del Perpetu Socors, que existia al vestíbul de la capella; aquest retaule el situaria després al nou altar de Santa Llúcia.

El mateix any 1945 projecta i dirigeix la restauració de la capella de Sant Josep, fins al 1936 capella de Sant Isidre dels hortolans, situada al creuer gran, banda dreta de l'altar major.[10] És molt possible que la capella hagués estat dissenyada a la fi del segle XVII per fra Josep de la Concepció, «el Tracista», autor del primer projecte d'ampliació de l'església de Santa Maria, després modificat per un nou projecte obra de l'arquitecte i enginyer militar milanès Ercole Turelli.

La capella és de planta poligonal remarcada per un ritme de columnes de factura dòrica, formades sobre una socolada contínua, sobre de les quals, després de l'arquitrau, del fris i de la cornisa, s'inicien uns nervis que conflueixen en

Altar i manifestador de l'església del convent de les caputxines. Fotografia Ramon Manent.

Dibuix de l'altar i del manifestador de l'església de les caputxines, possiblement obra de Puig i Cadafalch. Recordatori de la benedicció de l'altar (1 desembre 1946). MASMM.

un punt central i que suporten la volta de coberta. Abans de 1936, el retaule de Sant Isidre, col·locat al mig de la capella, partia la capella en dues parts. La part posterior, tapada pel retaule, tenia les parets llises, sense els elements dòrics de la part anterior. La intervenció de Puig i Cadafalch va consistir a afegir la decoració dòrica de la part de la capella que no la tenia, en la formació dels nervis de la volta absidial, la introducció d'una fornícula per a la imatge de sant Josep, i en la situació de les llànties actuals, iguals a les col·locades a la capella dels Dolors. A la vegada, dissenyà el nou altar, exempt, en posició central i principal respecte a la capella, utilitzant els elements de pedra i marbre de l'antic altar major, destruït el 1936. L'arxiu Puig i Cadafalch conserva un croquis de la capella de Sant Josep i un altre de la capella de Santa Llúcia, i un tercer per a la restauració de l'altar de Sant Pere, que no es va executar; seran exposats properament al Museu de Mataró, conjuntament amb altres projectes de l'arquitecte.[11]

La darrera intervenció coneguda de Puig i Cadafalch a Santa Maria és el projecte i la direcció de l'altar de Santa Llúcia i de la Mare de Déu del Perpetu Socors, que incorpora el petit retaule de la Mare de Déu retirat del vestíbul de la capella dels Dolors. Suposem que l'obra va fer-se també l'any 1945, tot i que no ho hem pogut documentar.[12] L'altar és format per un ritme de massissos de pedra marbre, paral·lelepipèdics, sobre els quals està situat el retaule de la Mare de Déu, barroc, però de factura moderna (fi del segle XIX o inicis del segle XX), sobre dels quals hi ha també situada la imatge de santa Llúcia. L'altar, de fusta policromada, també de factura barroca, és adossat als blocs de pedra marbre. La decoració de la capella complementa l'altar i inclou un arrambador de marbre, sobre el qual neixen unes columnes salomòniques, barroques, pintades a la paret, que recorden, o són gairebé idèntiques, a les dels palaus de l'Exposició de Barcelona, a Montjuïc.

Tot i que no ho hem pogut documentar, hi ha constància que, a la mateixa època, anys 1945 i 1946, Puig i Cadafalch va intervenir a les Caputxines de Mataró.

Josep Puig i Cadafalch en l'assemblea de l'Associació d'Antics Alumnes de Santa Anna, el 23 de novembre de 1952. Assegut, a primera fila, amb el barret a la mà, entre els escolapis.

El convent de les monges caputxines de Mataró havia estat incendiat el juliol de 1936, i durant la guerra i la postguerra tingué usos i destinacions diverses i, fins i tot, va servir com a presó després de l'entrada a Mataró de l'exèrcit «nacional». Posteriorment, l'Obra de Sant Francesc tingué cura de la seva restauració, la qual cosa va permetre el retorn de les monges a l'edifici. Puig i Cadafalch va intervenir, almenys, en la restauració de l'església i va projectar i dirigir l'altar, que va ésser beneït, i per tant era ja acabat, el primer de desembre de 1946.

L'altar de les Caputxines és format per un basament de pedra marbre, massís, pesant, format d'elements paral·lelepipèdics, del qual neix l'ara de l'altar i, sobre el qual, un escalonat, també de pedra marbre, conté el sagrari i suporta el manifestador, fet d'alabastre, de factura neoclàssica, però amb elements i remats barrocs incorporats. La decoració de la capella és molt senzilla, carreus pintats de to grisaci, amb algun ocre de contrast, remarquen i dignifiquen la traça arquitectònica de l'edifici, despullada de tot afegit, a excepció del ritme de llànties incorporat a les capelles laterals, llànties idèntiques a les col·locades a Santa Maria, a les capelles dels Dolors i de Sant Josep.

És molt possible que la intervenció de Puig i Cadafalch a les Caputxines sigui el darrer treball de l'arquitecte, que el desembre de 1946 tenia setanta-nou anys. Per tant, es dóna la circumstància que Mataró conserva la seva primera obra, la casa Sisternes, del carrer de Sant Simó (1891), i la darrera, l'altar de les Caputxines (1946).

I també és molt clar que les actuacions de Puig i Cadafalch a Santa Maria i a les Caputxines, tot i ésser obres menors, queden incloses en el ritme de treballs de maduresa de l'arquitecte, iniciada en els treballs de l'Exposició de Barcelona.

Manel Salicrú i Puig

NOTES

1.- *Estabilitat de la iglésia de Santa Maria de Mataró. Estudi pels arquitectes D. J. Puig i Cadafalch i D. Lluís Gallifa i Grenzner.* Arxiu de la família Gallifa i Planas.

L'exemplar de la memòria-dictamen pertanyent a l'arxiu de la família Gallifa i Planas s'exhibirà, junt amb diversa documentació relacionada amb Puig i Cadafalch, com a complement de l'exposició «L'obra de Puig i Cadafalch a Mataró i Argentona. Fotografies de Ramon Manent», que s'inaugurarà el dia 27 d'octubre i restarà oberta fins al 5 de gener de 2002.

2.- *Estabilitat de la iglésia de Santa Maria de Mataró.* El rector de la parròquia de Santa Maria era aleshores el doctor Josep Roig i Casanellas, que ho fou entre els anys 1905 i 1919. Vegeu LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple*, volum II (Mataró 1971).

Lluís Ferrer i Clariana, en la seva monografia no esmenta aquests dos encàrrecs, i el Museu Arxiu de Santa Maria, a l'arxiu de l'Obra, tampoc no en conserva cap mena de documentació.

Ferrer i Clariana, a l'obra esmentada, parla, però, de dues obres de consolidació anteriors: la primera, feta a partir de 1896, segons dictamen dels arquitectes Emili Cabañes i Eduard Muntaner, i la segona, d'acord amb l'informe dels arquitectes August Fortuny i Carreras, Eduard Mercader i Emili Cabañes, de data 7 de desembre de 1900. Aquesta darrera, va incloure una important reforma del campanar i de les voltes de l'antic cor.

3.- *Estabilitat de la iglésia de Santa Maria de Mataró.*

4.- És de suposar que la documentació desaparegué durant els fets de juliol de 1936.

5.- MANEL SALICRÚ I PUIG, *Crònica del temps de guerra a Mataró (1936-1939).* Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1989).

LLUÍS ADAN I FERRER, RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Obres a Santa Maria durant els segles XIX i XX», *Mataró restaura Santa Maria* (Mataró, festa de les Santes 1999).

6.- L'Obra de Sant Francesc va ésser creada l'any 1943 per Lluís Ferrer i Clariana i un grup de col·laboradors per tal de salvaguardar, intervenir i restaurar el patrimoni cultural cristià de Mataró i el Maresme, afectat pels fets revolucionaris i la Guerra Civil.

Era integrada a una associació religiosa, a l'època no s'hauria pogut actuar d'altra manera, el Venerable Orde Tercer de Sant Francesc d'Assís, agrupació de seglars que seguien la norma franciscana, activa a Santa Maria de Mataró almenys des de la fi del segle XVII.

L'Obra de Sant Francesc va promoure i intervingué en la restauració de les ermites de Sant Martí i de Sant Miquel de Mata, de Santa Rita de Valldeix, de Sant Cristòfor de Cabrils, de l'església de Sant Andreu del Far i del santuari de la Mare de Déu del Socors del Corredor. A Santa Maria de Mataró tingué cura de les restauracions del conjunt dels Dolors i de la capella de Sant Josep, i de la construcció dels nous altars de Sant Josep Oriol i Sant Desideri i de Santa Llúcia i de la Mare de Déu del Perpetu Socors. També a Mataró es responsabilitzà de la restauració del convent de les caputxines.

7.- Lluís Ferrer i Clariana administrava algunes cases i propietats de Josep Puig i Cadafalch, i hi tenia una relació d'amistat.

NICOLAU GUANYABENS I CALVET, «El Museu Arxiu de Santa Maria. 50 anys d'una institució mataronina», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 57 (Mataró, gener 1997).

8.- SALICRÚ, *Crònica.* ADAN i SOLER, «Obres».

9.- *Parroquia. Suplemento a la hoja parroquial* (Santa Maria de Mataró, noviembre 1945), p. 7.

10.- *Parroquia. Suplemento a la hoja parroquial* (Santa Maria de Mataró, octubre 1945), p. 9.

11.- Sobre la capella de Sant Josep, vegeu RAFEL SOLER I FONRODONA, «Les capelles de Sant Josep a la basílica de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 63 (gener 1999).

La capella de Sant Josep ha estat restaurada recentment (1998) segons projecte i direcció d'Agàpit Borràs i Plana i Mariona Gallifa i Rosanas, arquitectes, i Manel Salicrú i Puig, aparellador i arquitecte tècnic.

12.- Es pot suposar que les obres eren acabades el desembre de 1945, ja que la publicació *Parroquia*, el gener de 1946, dóna constància que l'altar de Santa Llúcia va ésser molt visitat el dia de la festivitat de la santa.

Parroquia. Suplemento a la hoja parroquial (Santa Maria de Mataró, enero 1946).

DOCUMENTACIÓ

Als nostres *FULLS/70*, data abril 2001, fèiem constar la donació d'un fons documental i de revistes feta pel Sr. Joaquim Bartra i Soler.

Aquest fons inclou algunes notes de Josep Manén i Massó (Mataró 1845-1898), arxiver municipal de Mataró des del 1870, autor de diversos treballs i cròniques referides a la ciutat.

Pel seu interès, reproduïm tot seguit una nota sobre la Pedra del Gall, situada en un camp de garrofers existent al camí de Rocafonda, en el punt de confluència del camí amb la riera de Sant Simó. Va ser-hi fins a la fi dels anys seixanta del passat segle quan, sembla, el propietari de la finca la traslladà a un altre indret.

Avui el topònim Pedra del Gall dóna nom a un carrer de la part més baixa de Vista Alegre, a tocar de la plaça del Pintor Cusachs, proper al lloc on havia estat la pedra.

La transcripció segueix el text original amb lleugeres correccions ortogràfiques. La nota també és al text.

Finalment, cal dir que el paratge on era situada la Pedra del Gall s'anomenava la Creu de Pedra, topònim avui incorporat a la ronda que transcorre per l'indret. No sabem si la Creu de Pedra tenia cap relació amb la Pedra del Gall.

LA PEDRA DEL GALL
«Del nostre record y collita

En lo margen dret del camí de Rocafonda, o Camífondo[1], que dirigeix a la riera de Batlleix o Vall-lleix, continuació de la de Sant Simon, y seguint la riera al lloch de Canyamàs, se troba colocada la pedra coneguda per «pedra del gall». En quin any fou allí posada? Perquè? És lo pedestal de una creu de terme o senyal d'un assessinat executat en dit lloc per algun criminal? Apretat lo nostre desig comensaren a fer preguntes y regirar papers.

Tots, quan erem maynada, recordem bé que la primera volta de passar per davant de la pedra, nostres pares, parents o los més grans que ens acompanyaven, nos convidaven a posar l'orella sobre la pedra per a sentir lo cant d'un gall, que deien que allí vivia y, mentres un de la companyia simulava son cant, apretava nostre cap, que rebia un copet, y moltes vegades la canalla sentia lo cocorococ del gall pel dolor que ocassionava lo cop.»

Josep Manén

NOTA

1.- En la ciutat hi ha lo carrer conegut per Camífondo, que desemboca o surt en dit camí.

— DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA —

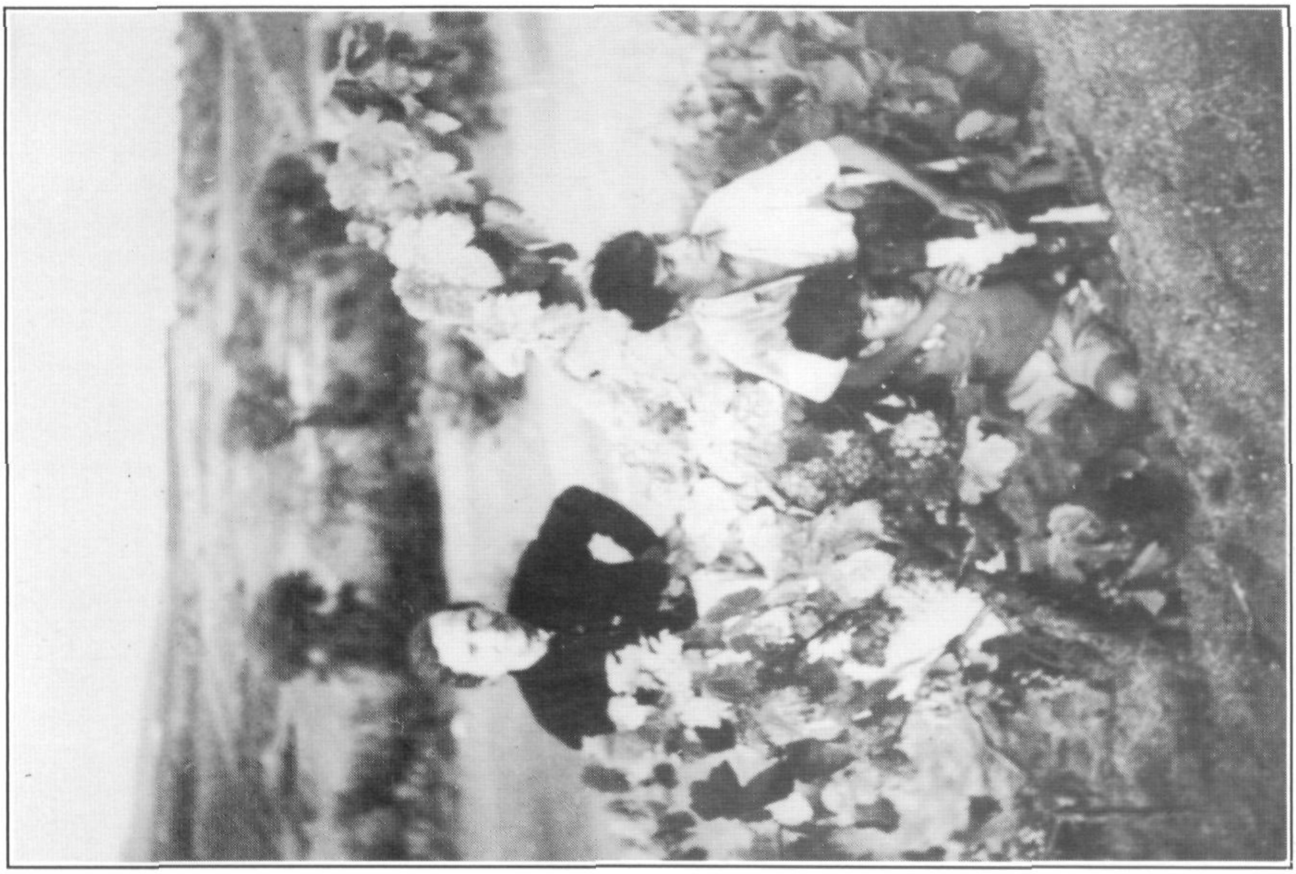

Vinya a Mata (1947). Fotografia Antoni Dorda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

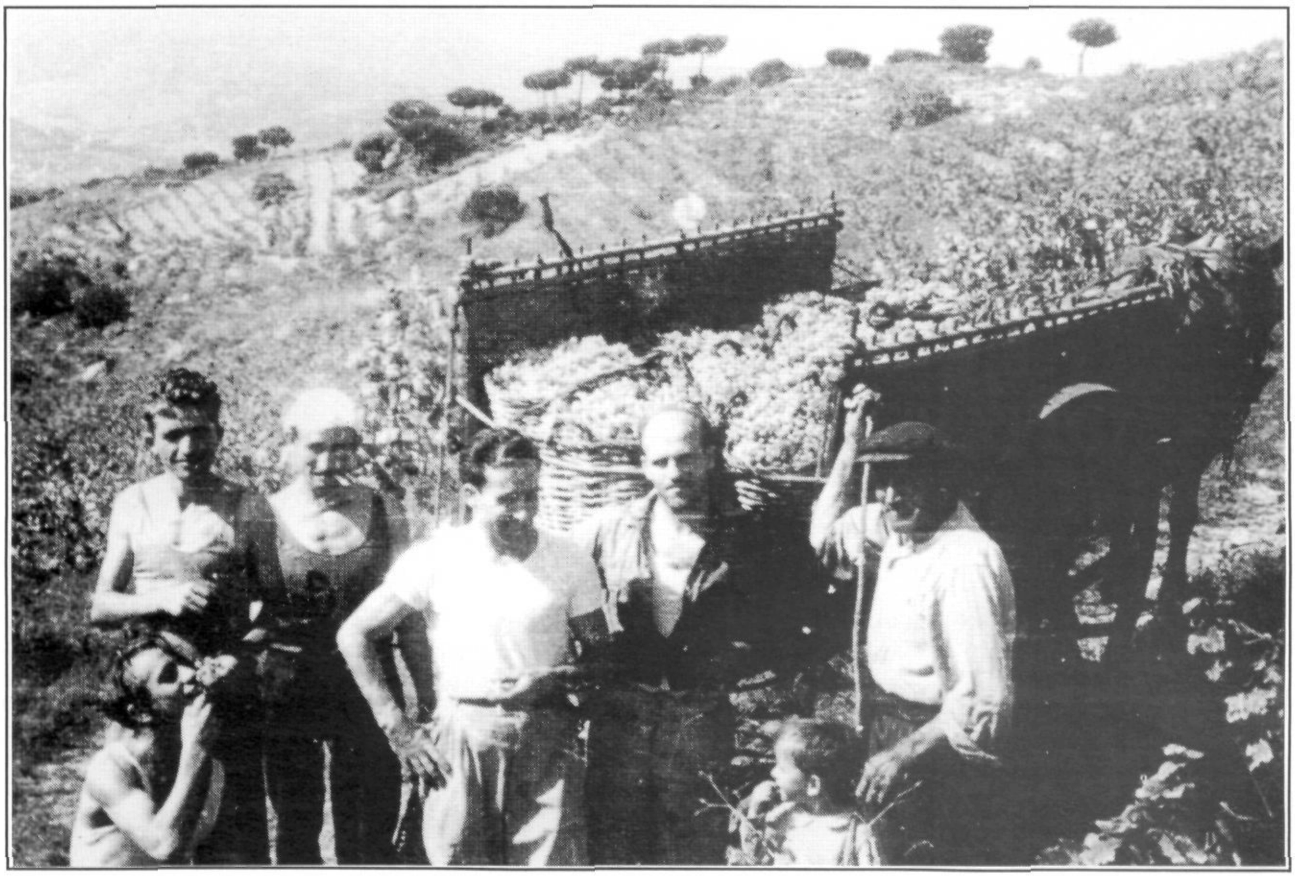

Carro carregat amb coves de raïm. Can Vilardell Nou, Cirera (1950). Fotografia Ramon Mas. MASMM. Arxiu d'Imatges.

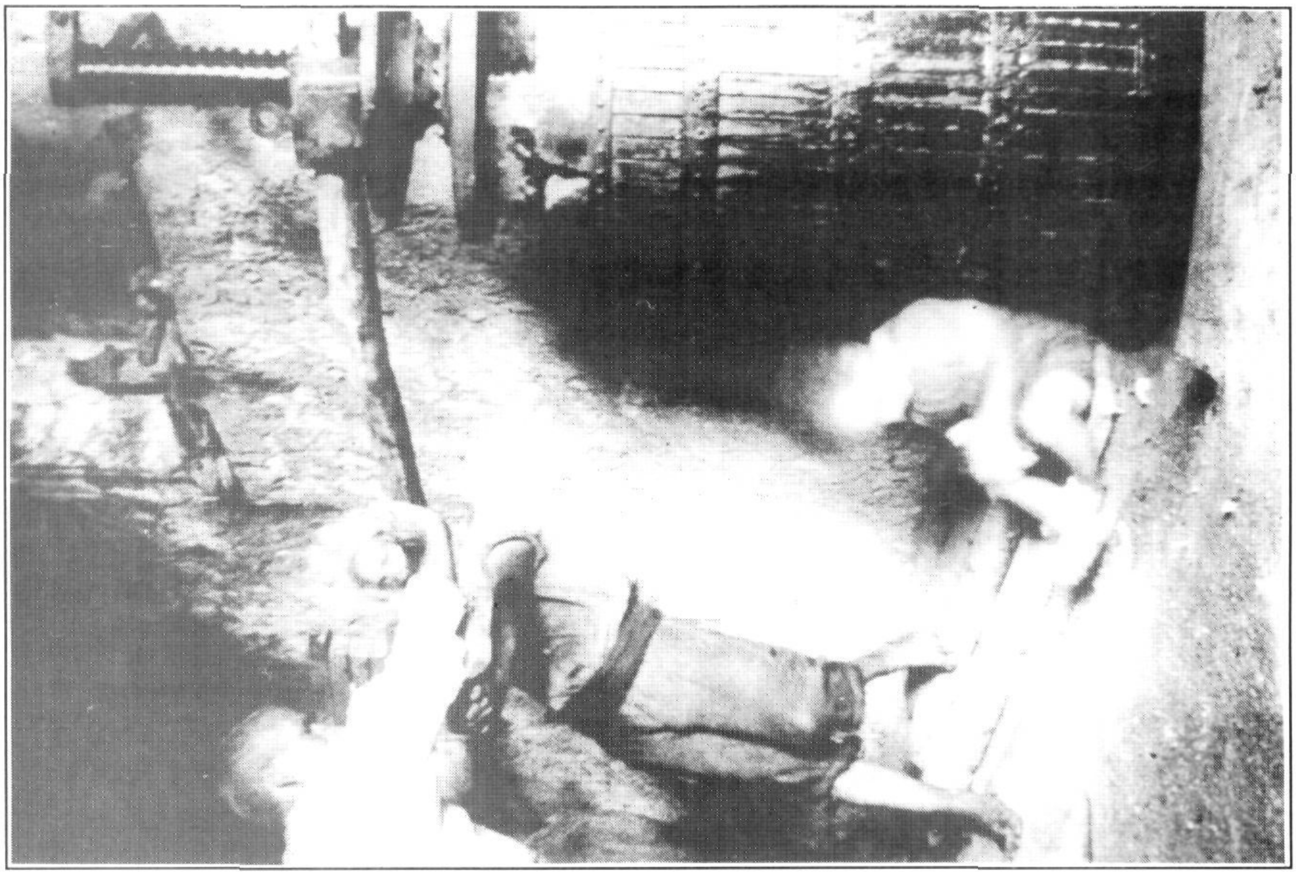

Premsant raïm a can Vilardell Nou, Cirera (1950). Fotografia Ramon Mas. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Celler de l'horta Sala, can Xona, a Sant Simó. Fotografia Miquel Sala. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Les premses del celler de can Plana, al carrer de les Monges (1958?). Fotografia família Plana. MASMM. Arxiu d'Imatges.

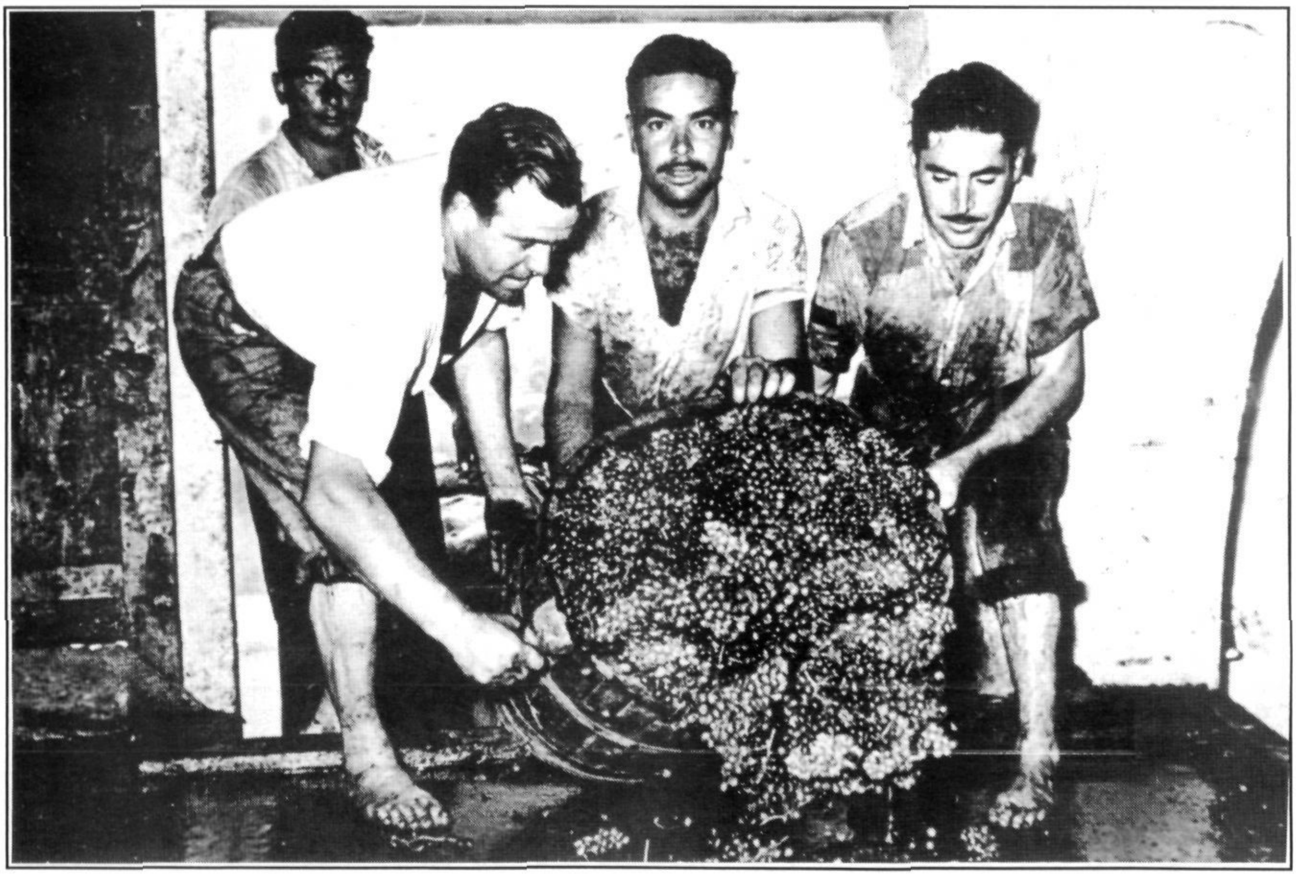

Abocant una portadora al celler de can Plana, carrer de les Monges (1958?). Fotografia família Plana. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Treballant al celler de can Plana (1958?). Fotografia família Plana. MASMM. Arxiu d'Imatges.

El primer most i la premsa mecànica del celler de can Plana (1958?). Fotografia família Plana. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

PMC
Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ